

GÂNDIREA

F. ȘIRATO ; Întâlnirea

ANUL III

No. 13

A APĂRUT:

ADRIAN MANIU

A APĂRUT:

LÂNGĂ PĂMÂNT

UN VOLUM 84 PAGINI CARTONAT 30 LEI
EDITURA CVLTVRA NAȚIONALĂ

A APĂRUT:

CEZAR PETRESCU

A APĂRUT:

DRUMUL CU PLOPI

UN VOLUM 160 PAGINI CARTONAT 40 LEI
EDITURA CVLTVRA NAȚIONALĂ

RIVISTA MENSILE **DELTA** RIVISTA MENSILE

Redattori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar
Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume
Abbonamento per l'estero: Un anno Lire 25.—

SAVONS
PARFUMS
COSMETIQUES

ELIDA

PARIS

GÂNDIREA

LUMINA DIN FEREASTRĂ

DE
CEZAR PETRESCU

CU o seară înainte, în expres, după ce-mi cucerisem un loc cu aprigă luptă, cu ghionturile și strivirile ce adaugă atâta pitoresc balcanic gărilor noastre, răsuflam ușurat și victorios, când mi-a surâs din începutul de înnoptare care înainta din unghere, un șirag de dinți albi.

Era greu să deslușesc. Am zâmbit la rându-mi așa, într'o părere, de bunăcuviință. Abia cu încetul, s'a lămurit din pâcla de ani, amintirea. Venia acum de atât de departe!... În mijlocul străzii de ne-am fi întâlnit, pieptiș în lumina plină a amiezii, aș fi trecut fără să recunosc fosta-mi tovarășe de bancă, din anii universității.

Se întorcea dela Paris, cu o diplomă de doctorat, cucerită acolo cu cele mai înalte distincții. De cinci ani nu călcasem granița. Aștepta lumina zilei cu o strânsă batere de inimă. Fiorul întoarcerii în pământul natal, nu e întotdeauna numai siropoasă literatură pentru cele dintâi compoziții de gimnaziu... Se teamea — acesta e cuvântul — se teamea de locurile, de oamenii, de năravurile, de atâtea împrejurări și lucruri pe încetul uitate, învăluite până ieri în simpatia înduioșată pe care o dă depărtarea și dorul de-acasă, și cari, a doua zi, aveau să devină din nou, realități prezente și nu dintre cele mai suave.

O încântase, e drept, încă dela frontieră, viteza și confortul trenului. Când plecase, se călătoria la întâmplare, cu geamurile în cioburi și pe bănci de lemn, vopsite galben sleit, ca să imite îndestul de stângaci, nervurile inimii de paltin creț. Acum, vagonul avea jilțuri elastice de catifea, perdele de culoarea vișinei putrede, mânere de alamă, frecate proaspăt de păzitoarea cu cingătoare roșie la mânecă.

Un domn cu bărbîță sură învărtise butonul electric; se aprinsese la mijloc un bec prea strident; a doua oară două laterale, cu lumina albastră stins; pe urmă din nou, altul, mai potolît. Ne gândisem amândoi la Lafcadio, eroul lui Gide, când se hotărăște să-și asvâlce din tren, fără pricină, tovarășul de drum.

Asta ne-a amintit lecturile de odinioară. Am sgâriat cu unghia, într'o cenușă răcită, unde dormiau dedesubt, salamandre și elfi, genii stinse ale focului stins; tot ce s'a uscat dintr'o tinerețe care nu ne mai aparținea. O tinerețe din care s'a retras ca din albiile secătuite total; înduioșările generoase, patima pentru o carte trecută din mână în mână, bucuria unui gând nou, dezinteresat și brav. Toate se întâmplaseră par'că foarte de demult. Toate, fuseseră trăite în altă viață.

Acum, stăteam față în față, alții; și măsuram pe figura devastată a celui alt, deșertul peste care au bântuit anii. Ne-am simțit stângaci amândoi, fără să ne rostim întristarea.

Întâia noastră tinerețe, cea de pe băncile facultății, se petrecuse într'o desfășurare de pasiuni aproape eroică. Cutreera un suflu de iridente. Un răvaș din Bucovina, un prieten pe care nu-l cunoscusem până atunci decât din epistole, trecut în miezul nopții pe potecile codrilor peste munții Ardealului, printre stâni și posturi de grăniceri, după un baci cu zeghe și desagă de merinde legată cu curea lucie, ne aducea cu povestirile lui pline de spaimă și răsvrătire, lacrimi în ochi și de înlăcrimările acelea atunci nu roșiam. Voeam firește și vot universal. Și pământ pentru plugari. Platonice măcar, cu romantismul juneții noastre care poposia în toate ideologiile, aderasem la toate revendicările proletare.

Aveam sufletul plin.

Acum ni-l regăseam deșert.

Tot ce fusese utopie temerară, închipuiri absurde de copilandri, demagogie și sentimentalism—printr'o minune sta împlinit. Și cum realizările fuseseră cu toate aceste departe de a fi coborît aievea, ceva din edenul pe care ni-l închipuisem îmbelșugat și tihnit ca o gravură flamandă, ne aflam fără bucurie. Incercam tristeța copiilor care-au dorit un fluture palpitând cu aripile irizate în azur, l-au prins, și-l au acum, mort și cu praful de pastel al aripilor scuturat, înfipt cu un ac în perdea.

Fluture mort înfipt în perdea.

Pe obrazul fostei mele colege de Universitate, nopțile de învățătură, cărțile, laboratorul, lipsurile îndurate pe tărâmurî străine, păinjeniseră cute fine, care peste câțiva ani numai, vor fi cute de bătrânețe timpurie. Era o viață veștedă înainte de vreme, ucisă neîndurat și lent, de formule și de ariditatea tratatelor. O diplomă, oricât de elogios cucerită, n'avea să mai răscumpere nimic din ce-a fost pierdut și întoarcere nu mai poate să aibă. Pe urmă, adăuga la tristeță, gândul la puțina prețuire ce va întâmpina aici, acasă, documentul cărturăresc cu pecetea Sorbonei. Ochii stăruiau la mâinile arse de acizi, mâini fără feminitate, cu grația devorată de lichidul fiolelor și de fumegarea retortelor.

Când am sfârșit toate de spus, ne-am trezit privind afară, în besna opacă în care-și despică tunel, chiuind, expresul. Câmpuri negre, fără conturul satelor. Intinderi desfășurate misterios, din care se simția numai răsuflarea umedă a începutului de primăvară. Intunericul părea astfel că înaintează din depărtări fără fund, cutreerat de duhuri ostile, slobozite nevăzut până sub roți.

O singură luminiță afară, dincolo de geam, ca un simbol nedescifrat dintr'o brumoasă povestire de Bunin; becul reflectat de sticlă, călătorind alături cu noi, suspendat în aer și atât de aproape și atât de clar, încât ai fi crezut că e destul să cobori fereastra și să-l atingi cu mâna. Dar dacă am fi coborît geamul, luminița — amăgire a ochilor — ar fi dispărut și ea, și dincolo n'ar fi rămas decât tăcerea fără sfârșit și vrăjmășia întunericului.

A doua zi, în Capitală, ne-am întâlnit să-i dovedesc cu deamănuntul, minunile împlinite în cinci ani.

Plouase dimineața.

Atât cât fusese nevoie să spele asfaltul. Acum soarele sbicia trotuarul. Se întâmpla așa că Bucureștii erau fără praf și fără noroaie, roțile de gumă sfârâiau elastic pe asfaltul neted, aerul era cristalin, trecătorii aveau ceva sărbătorec în presimțirea cea dintâiu a primăverii. Și vreme de un ceas, sus, în cerul boltit albastru adânc plutiseră două mașini sburătoare. Din treacăt numărasem afișele: cinci teatre, Operă, concerte, conferințe, Universitatea liberă, Cercuri de studii, Poesis, Institutul Social, săli de expoziții... Vitrinile librăriilor cu ultimile cărți despre care vorbește Parisul: Paul Morand și Lucien Fabre, Lewis et Irene și Rabevel,

Stendhal și Gobineau. Gazete în opt și zece pagini. Fațadele cinematografelor bălțate de anunțuri înflăcărâte. O întrunire feministă. Premiile S. S. R-ului. Proiect pentru o nouă lege a Teatrelor. Concesionarea Operei. Polemici între europeni și autohtoni. Manifestații pentru pacea neamurilor. Semne de înfrigurată hărnicie, spumegare de actualitate europeană, care-și trimittea și-aici, fără prea multă întârziere, fluxul.

Văzusem și zidurile încă nu deplin tencuite ale Universității, cu brâu de schele sub acoperiș. Mai mult de cincisprezece mii de studenți! Câți nu numără acum facultățile Vienei. Dincolo de forfoteala mulțimii ieșită la soare ca găngăniile, dincolo de limuzine și de afișele barurilor, închipueam subteran și năvalnic, crescând elementare puteri nouă, care vor plesni pojghița stărilor de astăzi, și vor izbucni, cum peste noapte, după ploaia caldă de primăvară, se deschiseseră involt mugurii verde crud ai castanilor. Căutând aceste presimțiri ale unui început de alt veac, numărându-le și exagerându-le însemnătatea, mă treziseam mințindu-mă singur.

Acum, după reprezentația Operei, poposiți înaintea de despărțire la un ceaiu, într'una din sălile cu vitrine incandescent căscate în piața Teatrului, pândeam în ochii celei întoarse de pe alte tărâmururi, gândurile.

Era o sală din cele mai căutate ale Capitalei. Masă lângă masă. Din mantalele de blană aruncate pe brațul chelnerilor corecți, în plastron cartonat și funtă albă; femeile apăreau cu gâtul și cu brațele goale, cu șirag de mătâni de chihlibar, cu vestmintele de cea mai proaspăt pariziană tăietură. Printre scaune, picolii purtau cu mlădieri de prestidigitatori tăvile de argint. Pe fereastră se vedeau înșirate automobilele puternice, cu carapacea lor metalică, îmbinând laolaltă forța și eleganța liniilor, sugerând viteza care spintecă suplu viermătul străzii. În fereastra băcăniei din față, luminată cu colier de becuri, în panere de papură împletită, se înălțau movile de chitre cu coaja lucioasă, legături de banane, fructe mustoase și aromate, aduse în cosciuge de trestie din țări cu soare torid.

Acestea toate, dădeau nu știu ce aer de confort și de belșug, de vieață așezată pe temelii neclintite de-acum, de siguranță și beatitudine. Și în paharele de cristal duse la buze, simțeam pretutindeni în jur, sorbindu-se odată cu lichidul spumos această amețitoare senzație a puterii.

(Ne-am gândit la festinul lui Trimalchion descris odinioară de Petroniu).

Atunci, s'a așezat la masa noastră un prietin. Era întunecat, cu mâna alunga de fiecare dată fumul țigării, ca și cum ar fi respins așa un gând. N'a rostit nimic, multă vreme. Cu fața către perete, cu spatele către hohotirea lumii, urmăria încruntat în negrul vărgat al zidului o vedenie. Viorile orchestrei nu le auzia. Revărsarea candelabrelor resfrânte în oglinzi nu o vedea.

Când vorbi, fu continuarea unei povestiri începută cine știe unde, spusă cine știe cui:

«În sat sunt două școli. Câte trei dascăli de fiecare; doi dintre ei fără nici un titlu. Unul și-a făcut fabrică de frânghie. Altul, vechil... Curs nu se ține decât în patru clase. Celelalte n'au bănci. Într'una am găsit cinci rânduri de câte trei locuri; cu totul cincisprezece elevi așezați la pupitre. Ceilalți, treizeci, stau în picioare.

— Scriu cu rândul! lămurise dirigintele.

În fața clasei celei din urmă, o baracă de scânduri, aproape de fereastră. Să-i spun, dacă se poate numi așa: closetul. N'are ușă, e smulsă, poate au făcut foc cu ea. Așa, elevii din banca întâiu, fetele, când dascălul explică fuga în Egipt, uciderea lui Mihaiu-Vodă în câmpia Turzii, se uită cu toții pe fereastră, deadreptul înlăuntrul bărăcii cu murdării. Pe pereți, harta României din 1910; Carpații și Prutul hotar. Foi din «Universul literar» bătute cu ținte. Un portret al Regelui și a Reginei, întocmit dintr'un scris microscopic, opera vreunui maniac:

— E scrisă toată istoria țării acolo! declară cu admirație și cu vădită mândrie dascălul.

În sală un dulap cu ușa de sticlă prăfuită: câteva ouă încondeiate, un porumb înfrățit, câteva hârburi de oale, timbre postale jubulare, din 1906, lipite pe un carton:

— Muzeul etnografic!

Satul — cel mai mare din județ — are cinci mii de suflete. Cu aproximație, cinci sute copii de școală. Sunt înscriși două sute. Frecventează o sută douăzeci, o sută treizeci.

Biblioteca?

Când întreb, se uită la mine ca la o arătare din altă lume.

Pe ulița satului opresc un băiat, cu nueuea după o vițică.

— Mă Nică, ia fă-te 'ncoa... Câți ani ai tu?

— Nouă, în postu Sânti-Mării, domnule Agint! (surtucarii aici, toți sunt agenți; agenți ai fiscului, ori agenți electorali).

— Și de ce nu te-ai dus la școală? N'aveți clasă?

Se rușinează, cu ochii în jos.

— Păi să vedeți... avem râie, domnule Agint.

Ca argument se scărpină subsuoară, pe urmă la șold, pe urmă pe gât.

— Și ce nu te cauți?

— Ni-a făcut mămuca scaldătoare de ciucalai... Da ustură și-am fugit!...

— Niște sălbatici domnule! Nu vă spuneam?... triumfă învățătorul.

E țărănist. Patru sunt țărăniști. Popii liberali. Un învățător e averescan, împreună cu agentul sanitar, cârciumarii și arendașul. Altul, cel nou, e argetoianist. Toată politica țării în miniatură; în patru tabere. Se reclamă, se denunță, se amenință. Uneori se apucă, de cap, se ciomăgesc. Fac parlamentarism. Procesele de ultragii curg.

Casele dealtfel chipeșe, multe cu acoperiș de tablă. Dar ferestrele bătute cu ținte. Din tindă, când intri sar speriați porceii, se înalță în genunchi mugind un vițel, îți sar în cap cloștele.

— De ce nu deschideți? Nu vă omoară duhoarea?

— Noi domnule, când avem nevoie de aer ieșim pe-afară. Aer este cât lumea, nu ne plângem noi de asta...

Intr'o covată scâncește în flenduri soioase un prunc cu obrazul roșu, de rac fiert.

— Ce are, de plânge?

— Ce să aibă? Țipă și el, că de asta-i copchil!... Il taie pe semne în pânțece, că-l înțăr-căm... Da-i dăm o înghițitură de rachiu și-i trece... Mai ales dacă-i șpirit tare, nu țuică.

La biserică nu se duc fiindcă au pierdut obiceiul. Cimitirul e desgrădit. Un cal împiedecat sare printre morminte. Se aude numai zuruitul lanțului...

La crâșmă beau în silă, din pahar zoios, câteva gături de vin acru. Impart un pachet de țigări. Spun c-am venit să cumpăr niște oi, din comuna vecină. (Asta n'are să mă facă suspect).

— Aceia-s niște tâlhari, domnule!... Ne-am dat astă primăvară cu furcile la dânsii. Au intrat în pământul nostru. Zic că n'au avut destul la espropriet, și-au adus inginer în hotarele noastre...

Fiecare sat trăește pe picior de rășboiu cu cele vecine; fiecare se socoate nedreptățit la împroprietărire, îi pare că vecinul a intrat în drepturile lui.

— De-acuma domnule, și noi în de noi om intrat la păcat! își arată teama un moșneag, după ce-a aprins țigara dată și-o duce la gură cu luare aminte. De-aștea tineri domnule, nici nu mai poți trăi! «Că numai ei au fost pe front, că lor le-a dat regele pământul!» Și s'o iscat dihonie între cei bătrâni și cei tineri, de n'are să-i mai potolească nici o lege. I-adevărat, spune dumneata, că numai pentru ei s'o făcut lege?... Da pe dânsii cine i-o făcut dacă nu noi?...

Incepe a amurgii. O iau repede până la cârciuma din cealaltă parte, unde ovreiuul cu birja a dat o mână de ovăz cailor. Pe uliță, abia desclești piciorul din noroaie. De pietriș nici vorbă. Podețele scufundate. Garduri sparte, ogrăzile prea largi, cu sălcii care-au prins rădăcină din parii zaplazurilor. Nici o urmă de straturi; ici-colo câte-un altoiu mic, chircit, luat înainte de roți. Vitele rag, clefăind cu copitele în noroaie. Șoproane cu un singur perete în fund, deschise la trei vânturi. A trecut o căruță cu un sac spart, undeva către-o moară, și toate găinile satului s'au înșirat ciugulind dealungul dărei...

Ne dau seara bună două femei, lângă un podeț; niște fetișcane încă. Una e cu pântecul umflat. Imi rostesc mirarea; abia de i-ai da paisprezece, cincisprezece ani.

— Acuma s'o schimbat lumea, se plânge moșneagul cu țigara, care se ține să mă apere de câini... Nici n'apucă a ieși la horă și-auzi câte-o istorie. Aiasta care-o vezi dumneata s'o măritat a doua oară. Și dresuri își cumpără domnule, dela șpițarie, ca cucoanele! Alifie de struguri și condeiu negru pentru sprincene. Au ieșit acum și leacuri să lepede. Moașa-i închisă. O fost un denunț și se judecă... Dar este-o babă...

Când plec a prins a înnopta. Roțile se afundă până în butuc. Gospodăriile abia se deslușesc, negre, după garduri de nuele și de cătină. Câte-o lumină gălbuie de gazorn ță. O umbră pășind peste un șanț, băjbăind. E ca un sat african, cu împrejmuiți de lut, unde odraslele omenеști goale, viețuiesc în țarcuri, la un loc cu caprele, trai de larve.

Asta, într'un sat. A doua zi, în altul. Pe urmă, în altele. Două săptămâni am navigat în noroaie, cu însărcinările acestea administrative căzute pe nevestate.

De trei ani, nu mai călcasem decât vara, în treacăt, drumeț către băi. Imi spuneam: acum au tot; pământ, vot. S'a sfârșit cu romantismul țărănist, cu ciobănașii lui Grigorescu pentru ambalat pachetele de ciocolată, cu literatura semănătoristă, idilică: badea Stan prigonit de arendaș, moș Ilie cu coastele fărâmate de jandarmi, Simina necinstită de feciorul

boierului ; doină, cimpoi, fluiet, tulnic, și floare de Sânziană, și busuioc sub grindă l... Acum — îmi spuneam — demagogia mizeriei rurale a luat sfârșit.

Tu târgoveț, după o vieață întreagă, te strămuți cu cortul dintr'o casă cu chirie în alta, umbli cu talpa spartă, întorci de trei ori hainele pe dos și pe față ; de sărăcie te spânzuri ori îți dai drumul, să-ți sdrobești creierii pe asfalt, dela rândul al patrulea. Ca să-ți meargă copii la școală, schimbă ghetetele cu rândul.

El are pământ. Pentru tine, atât cât are, ar însemna o bogăție la care nici nu îndrăznești să gândești. Iși alege, el, deacolo, nu tu deaici deputat. Nici nu-i pasă de tine. Te ignorează. Te speculează. E destul să încerci să cumperi un car cu lemne, ca să strângi pumnii. Te fură dela ochi, se tocmește cu lăcomie, îți întoarce spatele... Fiecare dintre noi, am auzit întâmplări fantastice. Țărani veniți la administrația financiară să schimbe câte 50—60 mii de lei în bancnote, roase de guzgani, acolo unde fuseseră ascunse. Nunți la care au plătit lăutarilor 10 și 15 mii. Alții ca să-și rotunjească ogorul, cumpărând un hectar cu 30—40 mii ; cât abia se ridica acum opt ani, arenda unei moșii domnești.

Toți banii au fugit în chimirul lor, zac puși bine în cenușă, sub vatră, sub piciorul laiței, în ulciacă de lut. E avar și risipitor. E tiranul tău — orășan. E singurul — în afară de profitori — care s'a folosit de vremile de după războiu. E și el un profitor. Nu te speculează cu cel din urmă cinism?...

Așa am judecat, ca tine, ca toți.

Dar ce înseamnă atunci pământul sgâriat netrebnic ca la începutul veacurilor ? Ogrăzile fără împrejmuire ? Vitele mugind în ploaie ? Votul arendat de cei patru fruntași din patru partide, ce-și dispută întâietatea în sat ? Ferestrele bătute în ținte ? Râia ? Pruncii înțărcați cu rachiu ?

Ce-a fost această dărnicie, altceva decât ipocrizie, dacă nu l'au învățat și nu-l înveți folosința pomenii tale ? O gazetă oficială mărturisise deunăzi, că, oamenii satelor au dat din banii lor, un miliard și un sfert, și muncă pe deasupra și material, pentru clădire de școli. Va să zică și ei au înțeles, că din salvăcirea lor nu e altă scăpare decât cartea ! Ce dascăli li s'au trimis la școlile zidite cu banii și brațele lor, să le învețe copiii ? Cine-i deprinde cu altă gospodărie, decât aceea preistorică, învățată dela arendașul ori vechiul proprietarului de ieri, dela Nisa ? E greu de înțeles, atunci de ce e bogat și nu se poate bucura de belșug ? De ce încă viermuește în vieață animalică ?

Nu înspăimântă gândul că toată fătarnica noastră civilizare : Opera, și teatrele, și conferințele, și confortul, și Ateneul, și gazetele de tiraj, și născocirile savanților, și cărțile scrise, și revistele de artă, și cei cincisprezece mii de studenți la o singură Universitate — au la spate besna prin care pășim în noroaie, pruncii înțărcați cu rachiu, școala de sat goală, fără bănci și cu priveliștea într'un closet, fetele cu fecioria pierdută înainte de vreme, «cluburile politice rurale» — inovație a vremii — cu dascăli cari se târnuesc cu popa în ulița satului și se judecă pentru ultragii ?

Pe hartă se pot dovedi mai ușor, ce insulețe cât un capăt de bold înseamnă Bucureștii, și Iașii, și Clujul, și toate orașele țării, pe lângă sfertul de milion de kilometri pătrați desfășurați între hotare.

Cei două sute șazeci de mii de kilometri unde aborigenii trăesc ca acea populație troglodită, despre care povestea odinioară. La Bruycre, că ieșea la marginea drumurilor franceze, pe vremea nu știu cărui Ludovic, să vadă trecând carăta regească și nu cunoștea încă cuvinte pentru toate noțiunile !

Atunci nu vi se par toate controversile expuse în sălile noastre de conferințe, și încinsele polemici dogmaticeși școlile literare, și îndrăznelile picturii, și izbânda unui savant de-al nostru la Paris, toate nu par gesticulări de somnambulul cu genuna parapetului frânt, la spate ? »

Prietenul se uită aspru la noi, ca și cum noi purtam vreo vină.

Am întors și eu, și tovarășa, privirea afară, ca să nu-i înfruntăm întrebarea.

Se vedea răsfrânt în geam, dincolo, suspendat în noapte ca prin fereastra vagonului de aseară, un bec aprins, iluzie a ochilor.

Poate amândoi am gândit la luminița aceia mincinoasă, călătorind alături de noi, peste câmpuri, în besnă. Poate am încercat să descifrăm semnul ei, acum, târziu ; proprie amăgire fără reazim în afară, lumină care s'a stins când ai coborât fereastra să scrutezi întunericul cutreerat de duhuri ostile.

Poate la asta ne-am gândit. Poate la altele.

Dar am mers, după aceia tăcuți, pe străzile reci.

STROFE

DE

ADRIAN MANIU

VEZI soarele prin arbori? O inimă prin coaste...
Azi ramurile albe de floare, par ciolane
Dintr'un schelet. Pădurea, învingătoare oaste
Amenință cu lăncii grădinile dușmane.

N'au fost în nici o dată atâtea vioarele
Ca 'n liniștea din bruma albastru înnoptată,
Și 'n ochii tăi undirea din bunurile rele
Nu s'a ascuns asemeni, în cea din urmă dată?

Mă mângâie tu noapte cu luna sânul rece.
Infiorări cernite doriau din nou lumină
In nemișcarea vieții prin care totul trece,
Când cerul e în suflet și inima 'n grădină.

CĂLUGĂRIA

DE
T. ARGHEZI

ZEFLEMEAUA ieftină occidentală a fabricat o întreagă literatură cu călugărițe și călugări iar paracliserii științei au exploatat vreme îndelungată caracterul anti-natural al călugăriei. Pentru că Biserica monastică a Papei a știut să participe la toate mișcările sociale și politice și de cele mai multe ori să le domine și să le comande, libera-cugetare, așa numită, și-a ales ca adversar simbolic, al victoriilor ei mărunte și efemere, pe preot și în special pe călugăr.

A cutreerat războiul timp de cinci ani universul: soldații Marelui Pontif, stau neclintii la posturi, după ce în toate formele, consacrate de pictura murală, au împărtășit, fără retorică, suferința popoarelor în sânge.

În paguba propagandelor răsvrătitoare, în pofida republicanismului și agresiunilor laice, călugăria trăește pretutindeni — și în Rusia. Ea recrutează neostenit, la disciplina sărăciei de bunăvoie, temperamentele contemplatorii și naturile rebarbative, înlănțuite în fiziologia luptă pentru existență. Lupta abjectă pentru pâine și nimic mai mult, călugării o transformă într'o tensiune de perfecționare și ascuțire, într'o casnă pentru extaze, într'o cultură a sensibilităților, disprețuite în cultura civilă. Cel din urmă monah e întotdeauna mai complex și mai delicat decât cel mai învățat dintre doctori.

Călugării noștri, români, nu s'au bucurat niciodată de prestigiul pe care-l duce cu sine monahul cu obârșia în Vatican. Călugărul român este un urmaș sărac și prigonit al lui Vasilie cel Mare. El nu are bibliotecile de piatră ale confratelui său catolic, familiarizat cu controversele și subtilitățile unor civilizații milenare. Nici unul din ascendenții lui nu a silit să tremure împărățiile și să se miște fruntariile Statelor ascultătoare.

Călugărul român e adeseori un sătean ascuns în mănăstire, după ce și-a pierdut oile, caprele, copiii sau mireasa. Acolo, cu psaltichia, cu utrenia, cu priveghile, el își compune o vieață și o fizionomie nouă — și tot cetind în sfânta Scriptură el se pomenește știind mai

mult decât i-ar fi dat școala primară și foarte des cea secundară, urmată de dreptul de vot și de disputa dintre partide. Umblând printre sfinții unși cu aur, printre făclii, icoane, vase de argint și veștminte de mătase, ființa călugărului capătă... pergament.

Dar călugărul român ar vroi să răspundă și unor nevoi obștești. El își dă seama că în acțiunea de «civilizare» educația lui ar constitui un factor util. Este fără îndoială prea plăcută rugăciunea, frumoasă liturghia, interesantă continua lui aplicare la o regulă de viață identică. Dar lumea duce lipsă de povățuitori, de tovarăși spirituali, de prieteni întru cele sufletești. Călugărul nostru să rămâie cu totul fără rost în viața românească?

Țara, din loc în loc, este înfrumusețată de câte o mănăstire de maici sau de călugări. Intre zidurile și florile mănăstirii se opresc automobilele: un cauciuc a plesnit sau trebuie împropătată apa din radiator. Doamnele din mașină intră poate, pentru întâiaș dată într'o chinovie de femei sau de bărbați. Atmosfera exotică a lăcașului le impresionează și fiecare doamnă pleacă pe la toacă, în amurg, acasă, cu o cămașă de mătase sau cu un covor țesut în chilie.

Dacă mănăstirile de maici se mențin în proverbiala curățenie a paharului de cleștar cu zambile înmuiate, la fereastră, într'o apă de argint, starea lor de aparentă prosperitate se datorește muncii cu acul a maicilor țesătoare de pânjenisuri.

Sfintele mâini, tinere și vârstnice, din mănăstirile de maici, lucrează pentru învelișul seducător al cucoanelor frumoase din București.

Mănăstirile de călugări înfățișază în schimb spectacolul ruinelor amestecate cu mizeria, cu mucegaiul și cu descurajarea.

Vara trecută am văzut la Căldărușani, ieșind la vecernie, un pâlcc de călugări pe jumătate goi și, către puțuri, 4 viței admirabili, cu roba cojită de râie, uitându-se cu toții la fel. Intr'o chilie vastă am găsit o pereche de bocanci rupți, lângă o saltea de paie așternută pe podină, drept orice mobilier. Pescăria devastată, malurile dezolate, cimitirul sălbatec — și, pe departe, apele tari, albastre, ale lacului imens, străjuite de șesuri de trestii, uscate 'n picioare. În șase camerele spitalului fără paturi, fără scânduri, fără geamuri, fără pereți, un țăran bătrân împletea o rogojină, în asociație comercială cu administrația mănăstirii.

Proportional, toate mănăstirile au căzut, în cel mai bun caz, în rândul Căldărușanilor, cea mai de curând restaurată de către un fost Mitropolit — și numărul mănăstirilor e însemnat. Ziditorii acestor insule de cântări și rugă, le-au așezat așa, ca fiecare regiune să aibă în mijlocul ei câte una, pentru pilda cea bună și pentru supraveghere: ele erau prefecturile lui Dumnezeu.

În ce privește mănăstirile, toate greșelile de neiertat au fost făcute, din partea ambelor administrații, și laice și bisericești. Câtă vreme mai rămâneau câteva vițe vii și câțiva pești în balta lor, mănăstirile au mai fost cercetate, Dumineca, uneori, de câte un funcționar primit cu alaiu, cu pește fript, cu faguri de miere și boloboace. S'au uscat viile, s'au împotmolit heleștaele: mănăstirea nu mai poate da nimic vizitatorului oficial. Nici ca să-i ajute, nici ca să-i mustre, nici ca să-i scoată din ticăloșire cu sfatul sau cu biciul, nu se mai duce nimeni la călugări, dela sleirea ultimelor grăsimi rămase după secularizare.

Episcopul s'a desinteresat și el de viața mănăstirilor, pe măsură cu intrarea în treapta arhieriei a preoților de mir. O lege funestă a înlăturat pe călugării băștinași dela arhierie și a împins la conducerea Bisericii pe preoții cu preotesele decedate, tați a câte mai mulți adorabili copii.

Astăzi, când un preot de mir ca acela dela Cuibul cu Barză, își plasează o intelectualitate factice, superficialitatea pregătirii morale și o fudulie de bărbier oratoric în discreditarea Fecioarei Maria, în contestarea sfinților și în rectificarea idioată a ritualului, călugăria nu găsește sprijin nici la oamenii de Stat, nici în clerul superior, absorbit de îndeletnicirile personale.

Așa că ideea unui călugăr necunoscut, care mi se pare că a primit și o pedeapsă pentru îndrăzneala lui, de-a strânge pe călugări într'un congres, am putea spune profesional, a venit la timp și trebuie respectată.

Călugărul în cauză cugetă exact și în conformitate cu detestabila realitate a vieții mănăstirești. Neavând nici un stăpân, călugării sunt siliți să și-l caute sau în tot cazul să-i confirme lipsa printr'un vot colectiv. Mănăstirile reprezintă energii gătuite, averi dispregiate, inițiative cu neputință de îndrumat, din pricina totalei absențe de coeziune dintre

călugări și a unei administrații bisericești, care nu mai corespunde câtuș de puțin necesității.

Câtă vreme arhieriei s'au tras din mănăstire, mănăstirile erau asigurate că viitorii episcopi și mitropoliți își vor aduce aminte de așezămintele domnești consacrate călugăriei — și, întrucâtva a fost așa, până la stingerea ultimilor călugări de baștină mitropoliți, și a fost așa cel puțin din punctul de vedere moral.

Actualmente, mănăstirile din cuprinsul unei eparhii atârnă de episcopul local și, dela o eparhie la alta, călugării nu pot comunica unii cu alții în vederea intereselor deosebite. De cele mai multe ori, episcopul nu păstrează nici o legătură cu mănăstirile din eparhia lui — și este cunoscut din toate timpurile antagonismul, justificat pe motive de cult, între preoții de mir, care inovează bucuros și suprimă, și preoții călugări, care păstrează tradiția intactă.

Se mai ivește cazul, din păcate actual, când starețul unei mănăstiri, mai inteligent decât episcopul care-l comandă și-l agasează, își vede toate bunele intenții, toată activitatea de ridicare și de împlinire, izbindu-se de indiferența agresivă și gâlcevitoare a superiorului său, hotărît să nu se miște cu nici un preț.

Ne permitem să credem că I. P. S. Mitropolit Primat Miron va examina încă odată nevoile călugărilor de-a se întâlni într'un congres și de a întocmi reorganizarea puterilor călugărești în vederea unei vieți folositoare și mănăstirilor și poporului românesc. Cu un program bine studiat călugăria poate deveni o armă culturală nebănuită și mănăstirile centre artistice, cărturărești și industriale, influente.

Inițiativa unui congres călugăresc poate veni acum dela Sf. Sinod, al cărui interes este să-l provoace, necum să-l interzică. Să fie chemați călugării să discute în toată libertatea, de suferințele și de idealurile lor, să ia hotărâri laolaltă, pe care să le urmeze.

Sf. Sinod va putea să facă mai mult: să determine crearea unei administrații centrale speciale a mănăstirilor, ușurând pe toți episcopii și mitropoliții de un supliment de administrație împovărat. Să se realizeze în interiorul Bisericii ceea ce a fost realizat în alte domenii în interiorul Statului, și să se înființeze un nou episcopat, Episcopatul Sfințelor Mănăstiri.

Iar Episcopul sau Directorul ales, să fie ales fără constrângere, de călugări.

Cu începere dintr'un asemenea moment, Statul și Biserica se vor putea felicita că au introdus în viața românească o temelie nouă pentru cele mai înalte și mai grele speranțe.

REGĂSIRE POSTUMĂ

DE

ION MINULESCU

COHORTA amintirilor rebele
A poposit în fața casei mele —
Și 'n poarta casei mele, a bătut
Un tânăr blond, cu suliță și scut...

De teama amintirilor rebele
M'am hotărît să mă cobor în mine —
Să-l regăsesc pe cel ce-am vrut să fiu —
Și mortul să 'ntregească pe cel viu!...

Și-am coborît...
Dar m'am găsit strein
Ca 'ntr'un cavou de templu bizantin
Cu funerare vase de argilă
Și zidurile umede și pline
De Sfinte și Fecioare bizantine
Ce mă priviau cu dragoste și milă
Cum mă cobor tot mai adânc în mine —
Tot mai străin de cel ce-am vrut să fiu...

Pe lespezile umede, sfințite
De lacrimile plânse pentru mine,
Sandalele-mi profane răsunau
Ca niște sărutări înnăbușite
Și frescurile mute, suspinau
Ca 'n clipa despărțirilor grăbite —
Și frescurile mute, bizantine,
Păreau pictate și 'ncrustate 'n mine!...

Un tânăr blond, cu suliță și scut,
La poarta casei mele s'a oprit
Și 'n poarta casei mele a bătut
Ca un strigoi în poarta monastirei
In care toți călugării-au murit...

.....
Ce dureroasă-i clipa regăsirei
Cu cel ucis de propriul tău cuțit!...

FIUL OMULUI

DE

N. M. CONDIESCU

ȘÎN ziua aceea, după cină, Iisus a ieșit din cetate.

Îl întovărășeau apostolii — suflete simple — asprii în credința naivă pe care EL le-o dăruise și din care ei clădeau miraculosul vis al unei lumi cerești unde desculții și flămânzii vor împărății.

Gânduri grele îl chinuiau.

Știa că învățătura lui, desgrădită de orice încercuire socială, fusese osândită de puternicii zilei; și mai știa că, fusese vândut.

Impărtind tovarășilor pâinea, simțise — sguduit de-o mistică intuiție — că își sdrumică trupul.

Carnea păcătoasă, înfricoșată de caznele ce aveau s'o muncească, s'a cutremurat sfredelită de fiori.

Sufletul i s'a turburat, ca după o desamăgire.

«Luați și mâncați, acesta este trupul meu...»

Iar când a turnat vinul profiriu, a avut senzația că i se desfac arterele și că'n potire curge sânge.

«Luați și beți — aceasta este sângele meu...»

În clipa aceea, cuvintele generoase, pline de resemnare și blânde gesturi patriarhale, cu care își mângâia groaza, statorniceau, pentru vremuri mai târzii, simboluri eterne. Din slăbiciunile trupului, sufletul înfăptuia apoteozarea jertfei.

Apoi, o viziune apocaliptică l-a bântuit:

Asemenea apelor revărsate, sângele umanității curgea spumos în cazanele veșniciei, prin sir de veacuri întunecate, spălând, în trecere vijelioasă, două scânduri încrucișate.

Acum, călcând drumul în spre valea Josofatului, se simția slăbit. Un frig lăuntric, destrămător de vlagă, îl încerca. Gura îi era coclită. Gâtlejul și-l simțea uscat. Ochii îi ardeau.

Gândul că în curând au să-l prindă și au să-l ucidă s'abātu iarăș; își simți sufletul gemând sub greutatea unor imense aripi negre cari îi furau lumina.

«Cine știe... peste câteva zile, sau peste câteva ceasuri — poate mâine în zori, sau diseară, sau la noapte...»

Un amurg trist, cu cerul sfârticat de nori, își respira umbrele. Fâșii cenușii acopereau valea, șerpuind printre pinii rari, străjeri întunecați ai ținutului. Mai departe, stăvilărilor zării, odihnia greoiu, muntele Măslinilor, cu crestele încă luminate palid.

Pe vârful muntelui Scopus, pale de flacări undoiau fantastic. Erau focurile aprinse de Galileenii veniți pentru sărbătorile Paștilor și tăbăruiți acolo.

Un val de nețărmită dragoste, plină de ertare, izvorât din desnădejde, străbātu întinderea, pornind mai departe, înspre hotarele lumilor.

Se opri. Cu ochii aprinși se'ntoarse înspre oraș.

Zidurile templului covârșiau maiestose toate acoperișurile. Fum gros și alburiu, urca de pe altarele jertfelor. Adieri calde aduceau mirosul cărnurilor fripte, amestecat cu mi-reasma aromatelor.

Depart — peste valea Tiropeonului, ca'ntr'un decor de vis, muntele Sion înfățișa privirii palatul regesc.

«Acolo — din neîmplinite pofte voluptoase, a căzut sub sabie capul lui Ioan. A fost deajuns să miște un pântec...»

«Dar sufletul?»

Fiori de groază îl scuturară și îndoala, îl îmbrățișă.

Și iarăși, se întrebă:

«Dar sufletul?»

Buzele lui scorjite și crestate de arsura frigurilor fluturară acelaș răspuns:

«Acolo, pentru neîmplinite pofte, a căzut sub sabia capul lui Ioan».

Peste seara care se înfăptuia blând, răsună, din turnul Antonia — cazarmă a ostașilor romani — graiul metalic al trâmbițelor, poruncind odihna cea plină de înșelătoare liniște a somnului.

Isus privi cu milă ceata din juru-i și-și opri cu un zâmbet suspinul sufletului.

Din adâncuri necercetate un glas hohoti iarăși:

«De ce te-ai amăgit și de ce i-ai înșelat?»

*

Inserase deabinelea când au ajuns în fundul văii. De câte ori, în atâtea seri limpezi, nu făcuse învățătorul drumul acesta. Cu cântecul bunătații și al frăției pe buze, cu nădejdea unor zile mai senine, simțise adesea cum o lumene învrăbită va răsări poate din strădania lui. Și nu odată spusele profetilor le simțise izbândindu-se aieva. Îmbătat de visul lui launtric, dăruise iluzii, fericise cu gândul atâția oameni, deschizându-le porțile dumnezeirii. Lumea cunoscută de el era așa de mică iar învățătura lui, simplă și fragedă ca florile câmpului Și-acum? Pentru care greșală trebuia să dăruiască, într-o ispașire, vieța?

Niciodată n'o prețuiseră mai scump ca în clipa aceea.

Vorbiau în el toate amintirile bune: Copilăria săracă — pribegia — frigurile luminei cari trebuia să-l robească; dorința neînfrănată a însemnării bunelor cuvinte; umilii Galileei care-și potoleau foamea din predicile lui; clipele de orgoliu, cu neputință de învins, când își da seama că din darul ființei lui se împărtășesc și se tămăduiesc atâtea suflete bolnave; ideea — totdeauna netemeinic statornică — că Mesia cel vestit de proroci s'a întrupat într'ânsul — apoi, iubirea caldă, plină de voluptate mistică a femeilor care-și ogândiseră sufletul plin de păcate în ochii lui extatici, purificatori prin limpezimea de vis a privirii.

Toate aceste frânturi de gânduri îl chinuiau în această seară, care trebuia să însemne în povestea lumii, zorile unei lumi noi.

Ca o fantasmă, trecu printre grădinile presărate cu grote funerare.

Unde e însemnat oare locul odihnei lui? Aicea poate, sau dincolo, de cealaltă parte. Oricum, aicia sau aiurea, va începe pentru el negura cea fără de sfârșit.

Ramuri verzi sclipiră în întuneric.

Se văzu intrând în Ierusalim, călare pe asin, străbătând drum așternut cu scoarțe și ramuri de finic.

În noaptea plină de svonuri stranii, i se părea cum că el și ceata lui sunt umbrele unor altor lumi, trimise să ispășească dureri vechi.

Lângă teascul de măslini din grădina Ghetsemani se opri.

Era la poalele muntelui. Ghicia în negură podul de peste apa Cedronului, apoi drumul care tăia coasta. Cu mult în urmă, pe acolo trecuse bătrânul David înspre pustiu, fugind de fiul său Absalom.

Chemă la dânsul pe Petru și pe fii lui Zebedeu, Iacob și Ioan. Ceilalți rămaseră la pândă în jurul grădinii.

După câțiva pași, frica îl bântui cumplit. Aproape de o grotă, se opri:

«Întristat de moarte este sufletul meu. Rămâneți aici și priveghiați».

Și se depărtă ca la o sburătură de piatră, arătare albă în negura păcloasă a nopții, încărcată de nori grei, cari, mânați de vânt, descoperiau pe clipe, pentru ca iarăși s'o acopere, o lună blafardă, rânjind galben ca o chemare a morții.

*

A privit câtva, halucinat, ochiul plin de negură al mormântului pustiu, apoi, înfrându-și fierbințeala frunții cu răceala pietrii, s'a încercat să nu mai cugete. Ar fi vrut atunci să fie orice, — măslinul frânt de harapnicele vântului, piatra negrăitoare, iarba prăfuită, steaua depărtărilor, — numai, nu om.

Vrând să suspine horcăi.

Intr'un târziu, urcându-se cu privirea spre ceruri, simți cum îl străfulgeră besna cea de

sus. Norii goniau monstruoși, mânați de furiile văzduhului. Și'n frântura liniilor cari îi hă-tărnicia, într'o continuă prefacere, el desluși viziuni fantomatice, prevestitoare ale chinu-rilor orânduite să-i îndrăgostească carnea.

Iș pipăi brațele gemând, cu înfrigurarea unui îndrăgostit. Și biruindu-l mila pentru frumusețea lui trupească iș lipi mâinile de buzele uscate, arse de seceta groazei.

Lacrimile picură ră fierbinți.

«Doamne — trimes de tine m'am crezut și-n numele Tău am cuvântat. Om, după chipul și asemănarea Ta m'am socotit și fiu al Tău m'am închipuit, după îndemnul care m'a dă-ruit cu însemnătatea cuvintelor blânde, propovăduitoare de iubire și de milă. Voința Ta, deapuri necuprinsă, am simțit-o trăind în mine și cu evlavie robului te-am preamărit în toate zilele mele.

De ce mă osândești acum?

Cum te-ași putea sluji mai temeinic decât trăind?

Sunt la începutul vieții, Dumnezeuul meu, și'n mine cântă toată înfăptuirea Ta, tot cerul și tot rodul pământului, sarea mărilor și mireasma câmpurilor, tot cuprinsul stelelor văzute și toată negura adâncurilor necuprinse, din cari însu-ți ai purces...»

Lasă-mi încă bucuria îmbrățișerii cu cerul Tău senin, cu apele Tale limpezi, cu oamenii cari cerșesc un reazăm...»

Un gol nemăsurat se'nfăptui într'ânsul. Catapeteasma gândurilor se năru. Se simți pă-răsit. Indoeala îi palmui sufletul. Toate bucuriile trăite îl chinură. Parfumul Magdalenei, ochii ei extatici, mângâierile părului ei, căldura trupului ei sculptural, le simți cum se topesc în durerea supremă a făpturii lui.

«Doamne, de-am zis că sunt fiul Tău, eu m'am închipuit ca toți oamenii și cu ei toți laolaltă, ai Tăi ne-am numit...

Indrăznit-am oare prea mult?»

Ingenunchiă, așteptând un răspuns.

Nu-l auzi.

Vântul suera aprig. Norii se frământau în fel și fel de închipuiri. Groaza îl sgudui cumplit. Intipse mâinile în carnea fricoasă și trase cu unghiile brazde sângerânde.

Un gol, cu neputință de măsurat, iș desfăcu adâncul. Se văzu stropșit de cazne, ni-micit de puterile lumeși, apoi împrăștiat în spațiu. În fundul prăpastiei, umbra lui, albă ca zăpada, odihnea.

Sudori de sânge îi brobonară fruntea. Se lungi pe țărână și stete îndelung așa.

«Doamne, toate îți sunt cu puțință. Treci acest pahar dela mine!...»

Așteptă zadarnic semnul îndurării, al înțelegerii și al deslegării de cele vremelnice. Vântul își îndoi puterile.

Se simți laș. Indreptându-se înspre tovarășii pe care-i lăsase să vegheze bia putu să-i dovedească.

— Petre, dormi? Nu putuși niciun ceas să priveghezi?»

Nu-i răspunse nimeni. Toți dormeau.

O mânie urfă îl cuprinse. Frica îl sălbătăci. Ii trezi cu lovituri de picior.

«Nemernici! Nici o oră măcar n'ați putut veghia împreună cu mine!»

Privind chipurile lor buimăcite, îi fu milă.

«Sufletul e tare, dar carnea e slabă. Rugați-vă ca să nu cădeți în ispită».

Și se înapoiă pe locul chinurilor.

Biruindu-se îngână trist: «Doamne, facă-se voia Ta!»

Lumini de torțe și sclipiri de sulți străpungeau noaptea.

În Ghetsemani, pătrundeau ostașii stăpânitorilor vremelnici ca să prindă pe fiul omului.

Undeva, un meșter dulgher ca și tată-său Iosif — cioplia crucea caznelor.

Dinspre Golgota, urca spre cer, umbrind tot pământul, crucea luminoasă a jertfei, în numele căreia o lume nouă trebuia să se răsboiască, căutând dovedirea bunătății, a milei, a iertării și a înfrățirii până'n zilele de acum...

R Ă T Ă C I R E

DE

ZAHARIA STANCU

AM așteptat azi poșta dela târg
Să văd dacă-mi aduce vreo scrisoare
Și n'a venit, și-a fost o zi cu soare
Și-am rătăcit pe câmpuri fără sânge.

Am întâlnit cirezi de vite albe
Și oi în lâna moale cu ciulini
Și-o fată care-avea în ochi lumini
Și-o salcie ce svârليا bani din salbe.

Și am văzut investmântată 'n zale
Toamna, trecând într'un vârtej de praf
Și-am numărat stâlpii de telegraf
Înfiți adânc la depărtări egale.

Apoi când soarele gălbui și rece
Spre dealul cu podgorii a căzut
Eu m'am întors acasă abătut:
Din minte-mi chipul tău nu vrea să plece.

Simțiam că pot până în zori să-ți scriu
Și m'am trezit deodată fără gând
Și n'am putut să-ți scriu măcar un rând.
Nu știu ce sunt și nici ce-aș vrea să fiu...

Ascult cum vântul se prelinge calm
Prin noaptea care a crescut înaltă,
Trec aripi moi în sbor grăbit spre baltă
Eu numele ți-l murmur ca un psalm...

CUIBUL ERETELUI

DE

EMANOIL BUCUȚA

II

LOCUL pe-aici se limpezia. Ingrămădeala schimbului și a tocmelii, întâlnirea satelor din jurul Vidinului, dela Bregova depărtată, din râpile Timocului, până la Deleina de sub streășina de deal păduroasă, se făceau mai jos. Din acea închisă tabără de care ieșia Șefkl. Pe margini, deadreapta, începeau ulițele orașului. Deastânga, zidul cotia scurt și se sfârșia deasupra Dunării, printre nenumărate ghiulele albe de marmură de arhipelag, rămase dela vechile tunuri. El trecea încet, pe lângă tarabele cu șatră ale negustorilor. Căuta din ochi ceva și nu găsia. Il îmbia cuțitarul cu bricegele și oțelăria lui. Nici nu se uita. Il apuca de mâneacă zaraful cu dulăpioare de sticlă pline de giuvaere numai scânteieri, pe când jos, pe rogojina ei, o turcoaică acoperită se oprea din înșirarea unor mărgăritare și-și ridica ochii mari la el. Șefkl se ducea mai departe.

Tocmai la capătul șirului a stat. Prăvălia de-aici era două stinghii de brad nedate la rân-dea, peste un fel de cărucior cu patru roți dintr'o bucată, fără spițe și obezi. De cele două stinghii spânzurau două cercuri cu agățători, și, de fiecare agățătoare, sculuri de sfoară și colaci de funii. Frânghierul i-a scos tot ce-a vrut. A cotrobăit și prin cutia căruciorului. Șefkl desfăcea, întindea, măsură, despletia ițe. Nu era mulțumit. Care era prea slabă, care prea scurtă. Și a rămas o clipă pe gânduri, necăjit, în răspântie.

Venia o adiere dela apă, umedă și cu miros de catran și pește. Nările lui ascuțite o adul-mecau fără voie. In fundul unei uliți se zăriau sălciile din ostrov, fremătând. Iar peste ele, un catarg, fără închipuire de înalt, se legăna. Și de fiecare dată legăna și un întreg năvod de funii negre. Șefkl și-a uitat de sine cu ochii la el.

De câte ori se cățăraseră pe scările subțiri până la felinarul afumat și cu geamuri plesnite, sau până la pânza cu semilună de sub vârf! Funii și catarg, pânză cu luna mică albă pe câmp roșu, și el, Șefkl, se clătinau atunci în fuga valului sau în suflarea vântului. Și parcă lumea toată, cetatea cu creste de ziduri, geamiile aurii, ostroavele și fluviul, munții și cerul se sur-

pau într'un cutremur. Cuprins de o amețeală dulce trebuia să închidă ochii și să se lipească bine de coarda noduroasă și sbârnăitoare. Și numaidecât, răsând de slăbiciunea-i fără rost, alerga aproape fără să se ție până pe punte și se încrosnia cu lăzi sau împingea la lespezi de sare vântată. Acolo fusese întâia lui casă între străini. În copăștia aceea încăpătoare dormise de atâtea ori, cu o stea în ferestruica dela cap și cu clipocitul apei înoptate și nevăzute, pretutindeni. Pe această șaică visase el să ajungă la Stambul. Iar astăzi, după atâtea zile de părăsire, catargul cu flamura lui și singurul ochiu roșu sub stuf încălțit de funii, îl chema. Se pleca și se ridica, tulburător. Se vedea numai el deasupra pământului și n'avea odihnă. Era acolo, săltat peste lume, numai pentru Șefki. Il aștepta.

Dacă l-ar fi ascultat? Dacă s'ar fi rupt încă odată de toate? Dacă s'ar fi lăsat la vale, cântând la pisc peste apa adormită, spre țara de chihlimbar cu mormintele marilor Sultani de odinioară? Dar până deseară Umurli trebuia să capete, într'o basma de mătase albastră și cu piciorușele legate, puii de erete. Intâiul lui dar fetei vânătorului, Domniței din Ostrov, sperietoarei de ereți de sub geamia mică! Bedenul era înalt și cuibul ascuns. Florea și Vanci aveau să se întoarcă. Lui îi venise un gând și trebuia să și-l împlinească. Și ca odinioară, după o amețeală, din vârful catargului, așa și acum, smulgându-se din uluiala și dorul lui de ducă, a pornit în fugă spre Dunăre.

Malul era pustiu. Amiaza și sărbătoarea îl goliseră. Cine știe pe unde își făcea veacul și Ahmed cel slab, stăpânul șăiciei! Ca pe vremuri, Șefki a sărit în barcă și din două vâsle s'a așezat în lungul peretelui scorojit al bătrânului vas. Ferestruica sub care dormise el, făcuse două, trei fire de păianjen. Dar nu acele zăbrele îl puteau ține astăzi. A legat barca și, săltat pe marginea ei, s'a prins de deschizătura de lemn din văzduh, și-a făcut vânt ușor și s'a strecurat pe pânțele, fără sdruncin, în întunericul dinăuntru. Când i s'a ivit din nou capul, privirea lui avea ceva de pândă și de iscoadă. Inșă atât pe apă cât și pe cheiu, nici tipenie. Intâiu a aruncat o roată de frânghie cătrănită. Apoi a ieșit și el, cu tălpile înainte. A pus barca la prigon și a plecat fără să se uite împrejur, cu roata de frânghie pe braț. Nimeni nu i-ar fi putut ghici fapta. Părea un om al șăiciei, și avea să și aducă după întrebuintare, tot furis, frânghia, pentru care Ahmed, să-l fi prins în odaia cu unelte, ar fi scos cuțitul.

Când a ajuns iară pe zid, de rândul acesta pe drumul prăfos, răcit de umbră, din cetate, târgul se rărise. Numai pe-alocuri întârzia vreun pâlț de căruțe sau un ocol de vite. Câte un călăreț se rupea din ele și pornea repede, mic și departe, cu pairu noruleți de pulbere la copite. Pe dinaintea dugăilor nu mai erau nici mărfuri, nici oameni.

Șefki s'a uitat bine dincolo, peste șanț, jos, după locul unde vorbiseră toți trei. A călcat încet, până unde i s'a părut că stă în dreptul cuibului și s'a așezat pe muchia cea mai înaltă, în iarbă. Era lângă bastionul, înaintat cu trei fețe puternice deasupra câmpiei și sfărâmat cu praf de pușcă de Ruși. Dărâmaturile lui dintr'o lature, de zeci de ani niciun târnăcop nu le mișcase. Ploaia singură mîncase la ele, iar pasul oilor și al oamenilor le netezise hârtoapele. Arșinii mari și calapoadele mărunte de piatră, lucrate de meșteri cu dalta, fuseseră smulse cu grijă din tencuiala lor zgrunțoasă și cărate pentru clădiri în oraș. Peretele se întindea jumătate rupt de foc și jumătate jupuit de podoabă și buburoșat. Numai răsufletorile priveau ca niște ochi nemișcați, de întuneric. Dar dincoace, pieptul de cetate se păstrase măreț și nesticat. Dela ciubucul de sus din margine până în fund în apă, nici o lipsă. Tunurile parcă stăteau ca de mult să tragă. Ostașii par'că erau la locul lor de pază în cule. Podurile parcă spânzurau în cer, a primejdie. Și toate rămăseseră așa, încremenite de veacuri, într'o vrajă. Iar Șefki, deslegat cu un descântec, deschisese o poartă crescută cu rugină și mușchiu în ușorii ei de fier, și pătrunsese.

Ședea acum cu mâinile sub cap rezemate de sfoară și cu un picior îndoit și proptit furcă în pământ, pe când celălalt atârna deasupra prăpăstiei. Pe drumuri bătute prin mlaștină până adânc în munții vineți cuceritorii țării, așezaseră mii și mii de robi, unul de altul, unul de altul. Din mână în mână și din vârtej și scripet în vârtej și scripet coborau ca vii lespezile, tăiate și lustruite în stâncării, către acest vad al neamurilor și vatră de răboiu, în fiecare veac făcută pulbere și în fiecare veac plămădită iară. Curgea sudoarea și curgea și sângele, se abătea biciul, se schimbau striviții, dar lucrul nu afla întrerupere nici ziua pe lumină, nici noaptea, la faclă. Aici meșterii măsurau, împărțeau, scheluiiau, meșteșugeau. Și cetatea se ridica din apă, venea de după sălcii, se încovoia prin luncă și se întingea pe îndoite și întreite șiruri de zid în calea Dunării. O simția duduind ca atunci de mulțimea pașilor și de creșterea tânără, cat cu cat. Un fior lung trecea din ea în el; și se legăna ca într'o ridicare pe brațe.

La adăpostul ei crescuseră, casă după casă, giamie după giamie, și lângă una din giamii, aici aproape, în gura porții celei mai frumoase, patru pereți roșiori, ca îmbrăcați în foițe de floare de cireș, o grădină cu puț și un coteț de porumbei. Acolo adusesese moșul lui pe fata de boeroaică furată dintr'un conac de lângă Craiova, în năvala cea mare a Cârjaliilor. Cum se va fi frământat și se va fi scuturat de sughițuri de plâns în mătăsurile ei! Cum își va fi sărutat prin valurile de păr negru despletit și căzut împrejur, ca o maramă de borangic cernită, iconița de aur dela gât! Iar moșul o privea, ienicer tânăr, cu ochii lui albaștri mișcați, și nu-i zicea o vorbă. Numai noaptea avea grijă să dea drumul căinilor și să iasă cu pușca pe la ferestre și dealungul zidurilor de chirpici. Din acea iubire crudă și înlăcrimată îi ieșise neamul. Pe tată-său nu și-l aducea aminte. Dar și-aducea aminte de unchiu și de Umurli.

Stătea așa, și zile după zile, ani după ani, cu întâmplările lor mici îi treceau pe dinainte, printre genele apropiate, într'un joc de păsări de lumină sau de flori de argint și de albastru peste gol. Până când glasuri ștregărești au izbucnit lângă el:

«Uite-l pe Șefki pe spate,
Nici în Dii, nici în Cetate!»

Florea și Vanci răsăriseră ca din pământ și-i cântau răsând. El îi privia cu ochii încă tulburi. Par'că nu-i cunoștea. Nu se mișca.

— «Ce e cu frânghia asta, Șefki? Mi se pare că iară ne bătuși și că-ți câștigaram paralele!»

Pescărașul s'a ridicat încet și s'a săltat pe mâini până sus pe colac. Cei doi băieți se așezaseră alături. Nu mai vorbeau. Il sorbeau din ochi minunați și uneori cu sclipiri de necaz. Pricepuseră numaidecât socoteala. Pe ei atâta îi muncise cuibul și atâta îl văzuseră tot de jos în sus că tocmai ce era mai ușor de gândit, nu gândiseră. Și era o jucărie să te lași până la pui pe funie, să-i scoți din gaura lor, să-i bagi în sân și să te urci iară pe beden. Strașnic băiat Șefki asta! Cu el treaba era ca și isprăvită.

Dar și de făcut, trebuiau să i-o facă odată! Chiar azi îl creștau pe răboj. Prea era isteț și prea se potriveau toate cum le voia el. Dacă-i merge tot așa, lesne se învață omul disprețuitor, mândru și de capul lui. Uite la Șefki, cum șade și nici că se uită la ei, la Șefki care și-a croit un rost fără să vrea să ție seamă nici de rude, nici de vechii prieteni, la Șefki care deseară pleacă pe apă cu puii, plățiți cu bani în palmă, și-și face mendrele cu săptămânile în pustietățile lui. Tare le-ar mai fi părut bine să-l aibă la mână și să mai iasă și pe cum le plăcea lor. Ca să se afle și în stuf că chiar așa de proști nu sunt nici băieții din Cetate.

Știa Șefki, de pildă, ce făcuseră ei de adineauri, dela despărțire?

Se prinseră uitându-se unul la altul, a înțelegere, și schimbând un semn slab din coada ochiului. Timp de povestit era. Dedesubt, în câmpul de târg de afară, tot mai trecea câte un om cu calul de căpăstru, pe muchia zidului. Câte un paznic se învârtea și el cu biciușca printre care. Era cuminte să mai aștepte. Puii nu li-i putea lua nimeni. Ședeau acum toți trei pe beden, ca pe cerga întinsă peste dricul unei căruțe și de sub care, oricând ar fi băgat mâna, puteau să-i scoată.

Vanci avea sânul plin de cireși. Le dădea și celorlalți, mâncau și asvârleau sămburii în șanț. Florea povestea.

Când îi lăsase Șefki, se duseseră să se scalde la Dunăre. Umblaseră tot pe zidul cel mic până între sălcii și la culele de piatră ale caraulelor. Jos apa vine galbenă, intră în unghiu la cotitură și, când scapă, repezită deacurmezișul șiivoiului din larg, se învârtește vâjiind în pânii și în melci de spumă. Pe-acolo barca trebuie să se proptească aprig în lopeți, ca să treacă. Băieții se aruncă de sus cu brațele înainte, se scufundă într'un snop de stropi și ies iară departe, furați de val, pufnind. Din două împingeri de umăr se apropie de o dărâmatură din zid și se apucă de colțanele lunecoase și înalte. Se saltă afară, se cațără pe cărare, ajung deasupra și iară se aruncă, iară ies, iară aleargă strălucitori pe meterez și iară băldăbăc! în Dunăre. Un ceas, două, trei, și de două, trei ori pe zi la fel.

Din spre Ostrov se îndreaptă încoa și o ia apoi pe sub Cetate, spre Poarta Temniței, o perdea de pari lungi înfipti în fund, cu floarea la fața apei, așezați ca să slăbească bătaia râului. Acum sunt acoperiți, dar băieții îi știu și se feresc. E locul la Șarampoi, unde și astăzi femei și fete din Kumbair lovesc de zor cu maiul rufe.

— «Când dăm la tufișurile cu ghimpi, nimeni. E prea de vreme. Numai Kadri al lui Abdulă se descinge încet de brâu. Se descinge și fumează. Nouă ne ardea sufletul după o țigare. Stăm pe loc și ne uităm la el. Kadri ne vede, pufăe și zâmbește a râde. Rădem și noi la el, mânzește. Țigarea i se ridică și i se lasă, ca o coadă de codobatură, dinadins, în dinții

mari galbeni, de pește care și-a luat buzele. Nu zice nimic. Știe ce vrem. Și râde.

«Noi ne așezăm pe iarbă, aproape, și nu ne putem deslipi ochii de pe el. Ni s'au uscat gingiile și înghițim greu. Sugem în sec. El se mai întoarce odată la noi, ne aruncă fumul în obraz și în aceeaș clipă se scutură de țoale, pune țigarea pe o piatră și sare în Dunăre. Auzim plescăitul apei, și pe urmă nu mai auzim nimic. Țigarea stă singură în soare și fumegă puțin. Apoi auzim iară sgomot de înnot, dudit de pași și, uite, pe Kadri lângă noi. Iși șterge dreapta de iarbă, ia țigarea de unde o lăsase, trage odată mai tare, pufăe de două, trei ori, și ne suflă iară fumul în gură. Pune iară țigarea pe piatră. Și iară se asvârle cu capul înainte în apă. Și de patru ori face la fel.

«Noi stam să leșinăm. Mă mir cum nu ne rezezirăm la țigare fără să ne mai gândim la pumnii noduroși ai lui Kadri. Dar par'că ni se luaseră mințile de atâta poftă, de atâta batjocură și de atâta iuteală și meșteșug. Tu îl știi pe Kadri! Nu sunt, de când ai plecat tu, doi în Dii ca el.

«După a patra oară țigarea scăzuse. Dar pentru doi uscați ca noi plătia cât o jurubiță întreagă de tutun. Kadri căută la ea, căută la noi și o scăpă în Dunăre. Cred că gemurăm amândoi odată. El își răscolii cu liniște la șalvari prin buzunare, scoase o pungă de piele și se apucă să-și facă, fără grabă, alta. Și-o aprinse, se lăsă la odihnă pe spate și o fumă toată, dând drumul în cer la suluri subțiri sau la inele turtite de fum. Aerul era împrejur numai o mireasmă bună. Când se ridică mai avea o bucățică pe buze și cu ea așa, se duse până la margine, își făcu un vânt mai mare și se repezi, de rândul ăsta, pe pânțele, în adânc.

«Un răcnet sugrumat sună numaidecât după el. Atâta fu de înfricoșat că ne smulse de jos și ne duse până lângă hainele lui Kadri, ca să vedem ce s'a întâmplat. Dedesubt, la un stânjin de piciorul zidului, el ședea pe apă jumătate îngropat, cu capul căzut înăuntru. De jur împrejur, o roată de sânge. Râul o învărtia și rupea șuvițe, pe care le destrăma la vale. Dar mereu alt sânge proaspăt gâlgăia pe la subțiori, și peste șolduri. Kadri se aruncase greșit prea la stânga și nimerise într'un par. Femeile alergau acum țipând încoace. O lotcă bătea și ea repede din lopeți spre noi.

«Vanci se uită la mine. Eu mă uit la Vanci. Vanci se apleacă și caută în buzunar după punga de piele. O găsește. O deschide. Tutun în ea, să fumezi două zile. Răsucim câte o țigare și ne așezăm pe zid cu picioarele atârinate. Nu-ți închipui ce bine e când, după o lungă răbdare, ți se umple pieptul de fum cald! Fumăm și scuișăm în Dunăre. Ne uităm cum îl desfac pe Kadri din țaruș pescarii dela gura Părăsitei. Stătea cu ochii de sticlă și gemea. Nu știu de ne mai văzu. Dar avea dreptate să nu ne dea din tutun. Prea era bun! Nici noi nu i-am fi dat, să fi știut și că dintr'un fum i se închide rana care-i rupse stomacul».

Vanci ascultase până aci mestecând cireși. Dar aci se întinse în cot până sub genunchii lui Șefkl și zise:

— «Și ce crezi tu că se alese din toată minunea aia de tutun galben, Șefki? Ar trebui să-i fie rușine lui Florea să mai vorbească! Ne duserăm, dragă, pe zid la șerpi. Afumarăm la vreo douăzeci de găuri, până să prindem trei. Simt apa și fug mai înăuntru. Uite, degetele-mi sunt toate plesnite și pieptul cătrănit. Dacă nu-mi venia mie Gioia în gând, ne pierdeam ziua degeaba.

«Știi pe Gioia, Ovreica de lângă biserica în pământ a Sfintei Paraschiva? Unde trag Vinerea, de închid ulița, care din toate satele, cu bolnavi la rugăciune? Cireșii Gioei n'au pereche. Parcă-i aduse cu ea din Spania. Gioia stă singură, în fundul grădinii, cu pomii și cu rochia ei pembè. Ni se făcuse foame și o mână de cireși mari pietroase nu era de lepădat. Ne uitarăm prin uluci. In curte, nimeni. Sărirăm gardul și ne strecurarăm până la ușă. Casa n'are alta. Ușa din față, care se deschide înăuntru, și un geam. Băgai încet un lemn prin belciugul de sub clantă și-l înțepenii bine în margine. Gioia era acum la cutie. Când auzi sgomot, dădu să iasă. Lemnul ținea ca un zăvor. Eu mă și repezii în pom. Gioia sgâlțâi ce sgâlțâi, și alergă la fereastră. Acolo abia se dumiri cine-i erau musafirii și ce poftiau. Și unde nu împinse fereastră de perete și, cu mâinile pe zăbrele, despletită, începu să ne spurce din gura ei a rea. Eu îmi căutam de treabă și aruncam tot mai iute cireșile în sân. Pe urmă schimbai pomul, că în al dintâi se răriseră. Atunci Gioia se puse să țipe. Dacă o auzia cineva de-afară pe scorpie, intra și ne strica treaba. Florea care șezuse în iarbă, se sculă, se duse până în dreptul ferestrei, ascultă puțin și asvârli în odae șerpilor înodați toți trei. Odată îi tăcu pliscul Ovreicii. Poate în fundul patului să se fi oprit, cu ochii holbați pe scânduri. Șerpilor le dădusem noi să muște din cârpă și-o smulsesem cu dinți cu tot, dar de unde să știe ea? Și chiar să fi știut! Numai grija cireșilor n'o mai avea acum. Bine că eram noi s'o

avem. Mai ia și tu, Șefki. Au un miez!.. De treabă femeie și Gioia asta! Dacă nu i-o scoate nimeni drugul până deseară, să știi că trec și-i deschid eu».

Șefki asculta numai cu o ureche. De două, trei ori se aplecase să vadă dedesubt, dincolo de șanț și de zid, maidanul târgului. Se putea zice că erau singuri. Numai soarele se mai plimba cu raze piezișe prin pulberea de aur. Dealurile către care se lăsa își puneau chenar poleit. Fiecare arac de voie sclipia, ca togele fără număr cu mănuașă scumpă ale unor hagioi verzi suind în cer, către altarele Asfințitului. La dreapta, jos, mai departe, omul cu calul coborîse pe o potecă zidul și-și trăgea vita îndărătnică de căpăstru. Nu înțelegeau ce vrea.

Șefki se sculă. Se sculară și cei doi băieți. Il ajutară să se lege cu capătul frânghiei peste mijloc. Apoi desfăcură colacul și îl încercară trăgând opintiți, din două părți. Era smolț și luciu ca o coadă de bivoliță. Trosnia numai, de uscăciune. Nici nu se cunoștea că întind. Ținea.

Șefki scoase din brâu o pungă cu inele, deșertă un buzunar al ei în deschizătură și alese repede câțiva bani:

— «Uite, Florea, cum ne fu vorba. Patru, șase, opt zloți, și încă zece parale pe deasupra. Cei cinci pui de erete sunt ai mei».

— «Să-i stăpânești sănătos, Șefki. Ești negustor cinstit».

— «Dacă vrei», zise Vanci, «dăm diseară împreună pe la Gioia. Poate-mi cumperi și mie șerpii ei. Marfă bună și câștigată mai cu osteneală».

Șefki nu-l lua în seamă. Se căuta acum prin sân, prin buzunare, de câte două ori în același loc. Avea gânduri. Parcă se scotocea ca să nu găsească. Dar la urmă smulse din șalvari o basma nouă de mătase albastră, călcată în patru, o apucă de un colț și o scutură, să se desfacă.

— «Aici o să puneți puii împiedecați de picioare».

— «Cum: să-i punem?» întrebă Florea. «Și tu?»

— «Uite, au să se bage în mătase spurcăciunile!» răsă Vanci. De ce nu ne spuseși mai de vreme, bre? Le făceam semn de dincolo cu basmaua și și-ar fi lăsat de bunăvoie gaura lor murdară».

— «Puii îi luați voi în basma și-i duceți unde voi spune. E târziu și nu mai pot să merg chiar eu. Trebuie să dau fuga întâiu cu frânghia. După aia la caic, lângă Părăsita. Când s'o aprinde fanarul, pleacă. Măine am zece șiruri de vinteară și câteva cârlige de căutat».

— «Și cui să ducem puii?»

Șefki lucra ceva la nodurile funiei dela pânțele. Dar poate că nu lucra, ci îi venia numai greu să le spuie băieților și uliței numele acela. I se părea că dacă și-ar fi descleștat buzele el ar fi izbucnit ca un vânt de primăvară, s'ar fi învârtejit nebun de vale, ar fi scăpat în Cetate, ar fi scuturat toate grădinile de flori, ar fi pătruns pe ferestre și ar fi scos în drum toate fetele. Numai ea ar fi trebuit să se ascundă și să-l privească dojenitor de deasupra feregelei, pe după o perdea abia dată la o parte. Și zise repede, cu ochii în jos, ca un lucru foarte obișnuit: — «Să-i duceți la noi acasă». Apoi se lăsă numaidecât pe pământ și începu să se târască, cu picioarele înainte, spre marginea bedenului. Florea și Vanci se puseseră amândoi la frânghie.

Întâiu a stat puțin ca pe un pâlmar de prispă, ținut în coate. Dela cingătoare în jos plutia în gol. Ceilalți se uitau la el, cum își potrivira cu o mână sfoara pe ciubucul zidului. O simțiau cum începe să se întindă.

Vanci tremura puțin. Zise, cu o veselie prefăcută: — «Pescărașe, bagă de seamă, să nu-ți dăm drumul când ți-o fi lumea mai dragă».

Florea dela spate, neputând să vorbească de încordare, îl izbi cu piciorul în moalele țârloiiului.

Vanci nu se astâmpăra: — «Văr al lui Umurli, de mult vream să-ți furăm ceva pește. Să nu te lăsăm ca o undiță în șanț și să prindem cu tine chitul lui Iona!»

Vorbira încă, și deodată nu l-au mai văzut. Au fost așa de speriați că era aproape să le scape. S'au împletit atunci mai strâns pe braț și s'au înfipt mai bine în călcăie. Sloboziau puțin câte puțin. O palmă, altă palmă, un cot, alt cot. Ochii le erau tot la locul unde frânghia se scufunda în puțul acela numai ghicit. Li se părea că nu mai are sfârșit, că au lăsat atâta cât să ajungă și la apă și să treacă dincolo. Povara se făcea tot mai grea. Broboane de sudoare le ieșiau din păr, îi gâdilau pe la ureche. Scăpate pe tâmplă, le curgeau repede pe falcă până la barbă sau le șiruiiau prin sprâncene în ochi și li se strecurau pe nas în jos. Pe capul lor parcă se plimbau încet omizi reci. Nu puteau să ridice mână, să le șteargă.

Se scuturau numai și se stropeau unul pe altul. Dacă nu le-ar fi fost frică să nu fie luați și aruncați în șanț, unul din ei s'ar fi apropiat să se uite ce se petrece în adânc. Să strige nu le venea în minte. Ar fi fost să vorbească cu nimeni, și cu subpământul. Și stăteau dați pe spate, roșii, cu vinele gâtului umflate și cu ochii mari la creasta dreaptă a bedenului. Depăneau mereu funia.

Şefkî aluneca spre culcuşul eretelui. La început ierbăria deasă plină de pulbere și de semințe pipărate i se scuturase în cap și-l înecase. Fluturi mici pestriți și lăcuste cu aripi roșii săriseră din toate părțile. Piatra, pe sub mușchiul ei de piept păros, se umpluse de mișcare. Câte o șopârlă își ținea ochii de nestemate la el, ca turnată în aur. Numai gușulița i se bătea svâcnit. Până pierrea pe neașteptate în vreo gaură ca să dea poate de veste stăpânului de dedesupt, încolăcit verde pe comorile lui, în măruntaele cetății. Frământări șerpuite ale tufărișului arătau fuga spre adăposturi și a altor vietăți. Din când în când apa suna departe și înfundat de căderea melcilor sau a bucăților de moloz.

Cu toată sila, Şefkî s'a proptit în picioare și cobora așa, ținându-se în mâini de funie, cu capul îndărăt, aproape la înălțimea genunchilor. Altminteri s'ar fi frecat ca o boccea de zid și ar fi ajuns la cuib, fără piele. Nu-i era mult mai greu decât în vârful catargului. Dar la orice pas putea să calce în ceva rece moale și numaidecât să simtă în glesnă o împunsătură. Când se uita împrejur, peretele mohorît, ca un țest uriaș, cu nenumărate plăci de bagă, suia până în cer și se desfășura în aripi, deadreapta și deastânga. Il urmăria. Il acopea. Se uita iară la funie, cutremurat. Adâncul, din care suiau aburi de putregaiu, nu-l speria. Legănatul de un fir, în văzduh, îi era ca un mers pe o potecă de măgură. Numai vecinătatea aceasta covârșitoare a cetății, vie alături, singură cu el pentru întâia oară, îl îmbrăca în fiori. Ea trăia cu toate ale sale, măreață și bătrână. In dogoarea soarelui creșteau și i se cuibăreau la sân, burueni, șerpi și pui de erete. El însuș nu era decât un mic sufler al ei, născut aici și mereu în aceeași umbră. Ca șopârta de adineauri putea să se strecoare în vreo despicătură, și să nu mai iasă.

Deasupra, băieții schimbau fețe-fețe. Funia mergea spre sfârșit. Întâiu s'au dat unul lângă altul, ca să mai câștige bucata dintre ei. Dar acum a fost nevoie să facă și un pas către margine. Ce putea să însemne asta? Șanțul, tot să fi avut cinci, șase stânjini. Funia însă era mai lungă. Nici vorbă că Şefkî trecuse de cuib. Lui îi ardea poate să-și înmoaie talpa în baltă. Sau să se legene ca într'un scrânciob pe brațele lor. Sau cine știe ce altă ispravă să născocoască și să-i facă de batjocură. Uita că n'aveau decât să se sature de istețimea lui și să-și descleșteze degetele.

Mai înaintează un pas, tremurând de încordare și de apropierea prăpăstiei. Incepea să se vadă șanțul cu malul de dincolo. Turcul izbutise să-și bage calul în apă. Ce avea de gând cu el? Era o gloabă gălbinastră cu coama plină de ciulini. Ochii trebuie să-i fi fost albi. Nu vedea. Sufla slab pe nările ridicate. Ar fi vrut să tragă iară la uscat, și Turcul îl speria cu pietre. Uneori, ca înnebunit de ceva neînțeles, da să rupă curelele și să plece în larg, dar era prea șubred. Și rămânea întinzând de frâu, cu pleoapele căzute, neputincios să mai strănute sau să se scuture, spălat de undă.

— «Acum îi intră apă în urechi și se 'ntoarce cu burta 'n sus!» șopti Vanci.

El era cu tot suflul acolo. Ar fi putut să dea și drumul și nici să nu bage de seamă. Un cot al lui Florea îl trezi. Cineva strigase de subt ei. Indepărtat, innăbușit, străin. Prin palmelă lor trecu o smucitură. Şefkî ajunsese. Oftară de ușurare. Era și timpul. Florea se dădu îndărăt pe căpețelul de frânghie rămas și se lăsă în iarbă, înțepenit vârtos în călcâie. Vanci stătu locului.

Ținea, dar nu-și mai lua ochii dela Turc. Acesta începuse să tragă afară mârțoaga. O trăgea încet, cu pază, ca și cum ar fi fost încărcată cu porțelanuri. Ea nici nu se îndărâtnicia, nici nu se grăbia. Fusesse cuprinsă deodată de o mare oboseală și nepăsare. Nu-și mai deschidea pleoapele. Venia târîtă de căpăstru. Ajunsă la vad se poticni odată, bălăci de spaima morții și ieși. Pe Vanci se încrâncenă carnea. Dârdâia. Știa acum cine e turcul!

Dela copite până la grumaz calul era căptușit de sute și sute de lipitori negre. Cele mai de mult prinse, sugeau, cealalte se svârcoleau, întărătate. Turcul, cu o tinichea în mână, se apucă să le culeagă. De unde rupea una, rămânea un pârâiaș de sânge. De unde smulgea alta, șiruia alt pârâiaș de sânge. Le lua repede cu îndemănare, ca să nu se umfle și să se strice, întâiu din părțile carnoase, de pe pânțec și solduri, și apoi de pe greabăn și picioare. Câte una i se agăța de degete. Și le scutura atunci, sau le lovia de două trei ori și le răzuia de marginea tinichelii. Măinile îi erau roșii, de sângele calului și al lui. La urmă tinicheaua

se umpluse aproape, de o viermueală cu ape scăpărătoare de mătase neagră. Calul ședea stacojiu, ca jupuit de piele, cu pleoapele tot lăsate, parcă să nu vadă. Turcul îi dădu un picior în deșert. El se îmmuie întâiu pe picioarele dindărăt. Dar nu încercă să se scoale. Turcul îl mai izbi odată în piept. Acum se răsturnă pe-o parte, se scufundă și porni încet la vale, cu copitele stricate și fără potcoave, în sus. Așa sfârșeau caii bătrâni și deșelați ai sacagiului, vânător de lipitori.

Vanci s'ar fi aplecat după un bolovan. Simția că i se întoarce rânza de scârbă și groază. Alt strigăt, de jos, din piatră, un glas al cetății îl desmetici. Florea se sculă. Incepură să tragă. Șefki scosese puii și suia. Ca pe un scripete se învârtea funia, hârjându-se de muchia rotundă a ciubucului. Acolo avea să răsără capul cu păr aprins al tovarășului lor. Avea să se prindă cu un braț de pământ, să arunce un genunchiu deasupra și să sară în picioare, adus în fugă de funia care-l strângea peste brâu.

Dar ce greutate le tăie deodată puterile? Se opinteau fără spor. Funia se oprise. Smuceau. Degeaba! Li târa după ea. Peste pânțele li se întinsese prapurul să crape, brațele le tremurau, mușchii grumazului se încălecaseră. Li leșina durerea. Pe când povara pusă năprasnic în cumpănă la celălalt capăt, îi ducea. Se izbeau, făcându-și vânt îndărăt. Nimic! Dincolo parcă atârna toată cetatea. Se uitară iară unul la altul, de rândul acesta fără urmă de ștregărie și de gând rău, cu fețele umflate de ținerea răsufării și cu ochii roșii. Ce se întâmplase cu Șefki? Ce fiară i se înfipsese în ceafă? Alunecau spre marginea șanțului. Slăbiseră. Mai icniră odată, se mai opintiră odată! Palmele le plesniră. O usturătură de foc le fripse carnea vie, și funia le scăpă. Un răcnet izbucni aproape, de după zid.

Băieții se aruncară pe colacii funiei, cari se desfăceau și se scurgeau înnebuniți. Dar fură repeziți cât colo. Căpătâiul trecu și el, trosnind și răsucit ca un sfârc de biciu de uriaș peste ciubuc. Și numaidecât apoi apa plescăi în fund ca de prăvălirea unei întregi cule dărâmate.

Florea și Vanci rămaseră o clipă încremeniți privindu-se cu fețele stricate de spaimă și pline numai de albul ochilor. O clipă și, fără un cuvânt, o rupseră la fugă spre uliță. Ținură o bucată bedenul, se lăsară deaberbeleacul pe o parte afânată de pământ în Poarta Bazarului, sburară peste pod și cotiră alergând dealungul zidului de afară până înaintea cuibului. Peretele unde trebuia să fi atârnat adineauri Șefki era gol. O dără prin burueni însemna singură locul. Dar, pe la mijlocul șanțului, cineva înnota voinicește. Se întorcea câteodată pe o lature, își afunda capul și îl scotea noroios, cu ierburi și scoici în păr și pe obraz. Pufnia, căuta să se curețe și tăia cu desnadejde apa. Era Șefki.

Cei doi băieți s'ar fi coborât să-l ajute. Nu știau cum. Nu se mai pricepeau la nimic. Vanci sta cu gura deschisă și cu unghiile înfipte în brațul lui Florea. Căutau să priceapă. Deaici, ciubucul se vedea sus, pe linia cerului, cu toată gușa lui albă. Chiar la locul unde funia îl lustruise, avea dedesupt o spărtură. Acolo se prinsese pe semne vreun nod și nu mai putuse să treacă. Opintelile lor nu puteau decât să-i arunce, cum îi aruncaseră, cu capul înainte.

Ședeau înfricoșați și priveau la lupta lui Șefki, cu cămășile răcite, lipite de piele. Băiatul venia viteaz. Alunecă pe lângă mărtoaga sacagiului, împiedecată poate cu coama în vreun bolovan de pe fund, se prinse de o spărtură în mal și ieși afară șiroind, cu funia după el. Iși trecu mâna peste tot chipul și se șterse apăsât. Era rupt, lovit, cu jupueli și cucuie. Nu văzuse pe cei doi inși, bătuți de Dumnezeu deasupra, cu ochii la el. Apoi, îndoit și supt tot, ca de o atingere groaznică, se aplecă peste gura cămășii. Pânza era pătată de sânge. Se păta și acum din ce în ce, dintr'o rană mare ascunsă. Băgă mâna, descurcă la ceva înăuntru, cu sfieli și țipete mici, și asvârli un môtotol cafeniu în apă. De cinci ori făcu aceeaș treabă. Puii eretelui îl sfâșiaseră cu ghiarele și i se înecaseră în sân. Cu un oftat se îndreptă din șale și înălță ca într'o rugăciune fruntea spre soare. Sus, negri împotriva soarelui, stăteau unul în altul Florea și Vanci.

Șefki avea obrazul plin de lacrimi. Când îi zări, însă, se uscă, ars de o văpae de mânie crâncenă, ridică pumnul și răcni neomenește la ei:

— «Aveți să mi-o plătiți voi!»

Băieții, ca și cum acel răcnet le-ar fi spart cătușele dela glesne, porniră într'o goană smintită. Alergară tot șanțul, intrară pe pod, năvăliră în Poarta întunecată a Gunoii și pieriră fără să se mai uite îndărăt.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

LIMBA LITERARĂ ȘI REFORMATOII SĂI

DOMNULUI Dr. Stern, i se întâmplă dela o vreme peripeții neplăcute. De cincizeci de ani, muncește să traducă pe Shakespeare. Netăgăduind muncă «drobitoare, hotărâre eroică, operă — care dacă ar fi izbutit desăvârșit — l'ar fi prenumărat în literatura noastră alături de Eminescu, Alexandri, Caragiale, Creangă. Deocamdată, l-a așezat numai în urma d-lui Mihail Dragomirescu. Întâmplarea ar fi glumeată, dacă n'ar fi vorba de străduința unui om aproape de cel din urmă prag al vieții, acum redus ca acei inventatori maniaci și nefericiți de roman, care după o jumătate de veac de experiențe în pivniță și laboratorii, descoperă că ar fi aflat «perpetuum mobile», dacă cu cincizeci de ani în urmă nu porniau dela un calcul greșit. Un mic calcul greșit. Acum ireparabilul s'a consumat, și bătrânețea patriarhală a d-lui Stern, în loc să se bucure de calmul și împăcarea de sine a operei sfârșite, se risipește în polemici de limbă, vocabular, interpretare și așa m. d.

Episodul, omenește, ne intristează. Dar severitatea excesivă a d-lui Ioan Botez, care în două numere din «Vieța Românească» arată pagină cu pagină, păcatele tălmăcirii, le găsim de două ori legitime; e mai întâiu vorba de Shakespeare, e pe urmă vorba de graiul românesc, de scrisul literar, pe care d-l Stern, nu e singurul și cel dintăiu gata să-l reformeze din temelie, dându-ne chiar câteodată, în dreapta și-n stânga, lecții aspre de limba maternă.

Pentru acei reformatori mai cu seamă, nu putem trece peste pagina unde I. Botez, grăește pentru noi toți întru apărarea limbii:

«În românește trebuia D-rul Stern să fi auzit primul cântec de leagăn, și limba românească să o fi ascultat când gânguria, cu ochii înfiți în ochii mamei. În românește trebuia să i se fi povestit basmele nădrăvane, pe genunchii bunicăi, și'n românește să fi rostit iubitei cuvintele înfiorate de dragoste. Toate visurile copilăriei, toate speranțele tinereții, toate aspirațiile și deziluziile vieții, în românește să-i fi chinuit sufletul și să-i fi frământat mintea. Cerul înstelat al nopții,

susurul izvoarelor, murmurul pârâielor, freamătul codrilor, în românește să-i fi vorbit, în românește să-i fi cântat, și numai în românește. De scriitorul, care e cel mai mare poet al naturii și cel mai cuprinzător al misterelor sufletului, nu te poți apropia numai cu dicționarele moarte ale lui Tiktin și Șăineanu și cu inventare de cuvinte scoase din Minee și Coresi. Limba nu stă în bibliotecă, ea clocotește în suflet și freamătă în ureche. Shakespeare nu e un registru de cuvinte sau o aridă compoziție literară, în care să-ți grimasezi frazele, ce «din coadă au să sune», și să-ți plasezi inventarul lexic pe care-l crezi frumos: e însăș natura; e sufletul etern omenesc, în tensiunea furtunoasă a vieții.

«La început a fost cuvântul», d-le Brănișteanu, și cuvântul, nu numai a fost, dar este și va fi etern însăș ființa etnică a unui popor. Limba e tezaurul în care popoarele își păstrează, își cresc și prin ea își transmit sufletul, urmașilor. Ea încheagă unitatea națională a unui popor peste veacuri și hotare, și prin ea continuă el să trăiască, chiar când a dispărut din istorie. Limba le dă națiunilor nemurirea. Limba e cea mai sfântă moștenire, pe care nimeni nu ne-o poate lua, nimeni nu ne-o poate dărui. Oamenii dispar, dar ce-a fost bun și frumos în sufletul lor, prin limbă rămâne nemuritor. Limba e mai mult decât de esență divină: e de esență umană. Limba nu o poate crea oricine: poezii au creat toate cuvintele, spune Emerson; fiecare cuvânt e o fulgerare de geniu și un mormânt al muzelor, spune același scriitor.

Numai cel ce-și simte «sufletul frământat de doruri vii și patimi multe» va putea «găsi cuvântul ce exprimă adevărul»: fie în sine însuș, fie în limba neamului, fie chiar în alte limbi — fie în «Izvoadele bătrâne», unde numai sufletele iluminate de delirul creației pot vrăji a doua înviere. Numai atunci minunea se va săvârși, și sufletul vieții proaspete va flutura foile îngălbenite, iar cuvintele vechi, prăfuite de veacuri, se vor cutremura de înfiorarea unei vieți nouă. Ele se trezesc în cântecul de liră al poetului și ne încântă cu farmecul poveștilor de demult».

CRONICA LITERARĂ

O CARTE VESELĂ DIN VREMURI TRISTE

de

T. Vianu

D. D. Pătrășcanu: Domnu Nae, scene din vremea ocupației; ed. H. Steinberg, Ediția II-a.

DOMNU Nae, personajul care apărând de două ori în noul volum de schițe al d-lui D. D. Pătrășcanu, trece pe coperta cărții, este o figură

cunoscută literaturii noastre. Omonimia lui cu Nae Ipingescu nu este un simplu accident. E același individ care, conducând un civism fără adâncime în vidul deplin al intelectualității, alcătuiuse pentru constituționalismul nostru o incarnațiune tipică. Procesul său a dobândit însă

un interes proaspăt cu prilejul războiului nostru și în împrejurările pe care Bucureștii le-au trăit sub ocupația dușmană. D-l D. D. Pătrășcanu a putut da astfel o nouă actualitate vechei satire carageliane. E de altfel cartea în care acest urmaș al maestrului se apropie mai autentic de înaintașul său. Să se observe însă că pe când ipistatul Nae Ipingscu era preocupat mai ales de probleme teoretice și în mirajul unor cuvinte nouă, sufletul său se umplea de emfază, nepotul acestuia, domnu Nae, trăind într'o epocă de evenimente, solicitat de o viață politică plină de răsunset personal, este mai ales senzational și fantastic. Autorului, atras în adăpostul unui gang, domnu Nae îi arată un colț de hârtie albă, incredintându-i astfel taina manifestelor pe cari avioanele dela Salonic le-au lăsat să cadă asupra Bucureștilor. Analogia nu poate scăpa nimănui. Cetitorii cărții d-lui Pătrășcanu vor asista la o dramă cunoscută. Comicul său provine dintr'o umflare a realităților sub expansiunea unei înțelegeri care nu dă nicăiri de tărâmul bunului simț. Vorbirea personagiilor va fi, în consecință, extraordinară și netoată.

Dar mai e încă ceva. Sub înfățișările civismului eroic, domnu Nae are un suflet egoist. El știe bine să-și facă treburile și, iată pe popa Trăsnea, o proiecțiune a personajului central, ascunzând sub a sa «preocupare națională» o lăcomie vastă și ordinară, sau, iată pe M-me Calfayani, care umblă să-și vândă vinurile dușmanului pe care îl urăște. Insușirile acestea nu stau indiferente unele lângă altele... Ele se explică și se completează în de ele. Domnu Nae este egoist fiindcă e mărginit. Dar satira lui a făcut încă un pas. Urmărit la vremuri grele putem observa toată acțiunea sufletului său înăpoi. Cu treizeci-patruzeci de ani în urmă, vina sa era simplu «comică»; privită la lumina responsabilităților războiului, ea devine «Socială». S'ar spune atunci că satira d-lui Pătrășcanu e crudă și neînduplecată. Talentul său știe însă să pună în lumină caracterul familiar al «raului» și vellea pe care o descarcă rămâne limpede și firească.

Noutatea acestei satire purcede astfel, mai ales, dela împrejurarea în care ea s'a exercitat. Cartea, așa cum a fost scrisă, cu un prolog, cu un epilog, cu preocuparea vădită de a arăta că este o carte din războiu, prezintă pentru cetitor un interes

apropiat. Ea tinde par'că să-vestejească civismul din care cauza națională s'a alimentat — și ajută la clarificarea anumitor curente cari au străbătut intelectualitatea română în epoca pregătirii. Când războiul a izbucnit, mai mulți gânditori politici au deplâns lipsa de pregătire sufletească. Mai târziu, civismul fără adâncime al domnului Nae l-au arătat pe acesta lipsit de demnitate. Dar el nici nu apucase să inspire o încredere necesară... E cunoscuta și grava disensiune care a împărțit țara politică. Ar trebui să examinăm cu mai multă hotărâre sensul împrejurării caracteristice care a înstreinat de acțiunea momentului pe mulți din reprezentanții criticismului nostru modern... Nu e vorba aci de ceea ce anumită acțiune a «șefilor» a putut hotări; nici de acea disensiune, nu destul de serioasă, provocată de o deosebită împărțire a simpatiilor peste hotare. E vorba, mai ales, de o întreagă stare de spirit a cărei realitate mulți o vor putea recunoaște într'o recentă experiență a lor. De ce n'am observa atunci că toate firile individualiste, controlate și calme, n'au putut acorda nici o încredere agitației ușurate din confuzia căreia trebuia să se desprindă o armată? Aici mi se pare a sta toată taina psihologică a unei desbinări cunoscute și demne de plâns. O opinie publică fără o realitate mai adâncă, n'a putut cuceri încrederea unei elite criticiste. E lipsa de unitate intimă a culturii noastre. Din acest punct de vedere, epoca pregătirii a provocat o adevărată stare de revoluție; un divorț adânc între două mentalități deosebite. A urmat deaci înstrăinarea unor spirite de cauza care reclama o participare mai generală și, în același timp, o nouă actualitate a satirei domnului Nae.

Cartea d-lui Pătrășcanu întrerupe reflecțiile cetitorului la acest moment. Dar ele pot merge și mai departe. Ne spunem că pentru stabilirea unității de cultură, pentru o singură interesare a atâtor elemente înclinate să se depărteze, ar trebui o suprimare a domnului Nae — prin educarea lui. Ce nouă voință de cultură, ce spirit nou, instaurator, inspirat, ar trebui, pentru ca sufletele în care procesul limpezirii nu se poate împiedeca, să regăsească o cale de spontaneitate și solidarizare? O asemenea minune n'ar urmări decât să cruțe pudoarea și să împiedece desgustul.

DRAMA ȘI TEATRUL

INTRE SALĂ ȘI CULISE

— ASPECTE TEATRALE ¹⁾ —

de

Ion Marin Sadoveanu

CRED că ciclul de conferințe al acestui an: «Probleme culturale românești» ne întâmpină pe fiecare cu o greutate, făcută din prea marea actualitate a subiectelor.

Sunt șovăiri cari îți vin în desvoltarea unei asemenea teme atât din afară, cât mai ales din controlarea continuă a unei conștiințe scrupuloase, care își dă bine seama că, orice cuvânt rostit trebuie, mai întâiu, bine cântărit, pentru a

putea corespunde unei realități, unu adevăr al clipei de față, în căutarea căruia, se așează, stăruitor, deacurmezișul, lipsa fatală de perspectivă.

Astfel, nu trebuie uitat că, materialul cu care se lucrează, este în majoritate alcătuit din opera contemporanilor; iar întrucât privește subiectul meu — aspecte teatrale — categoriile contemporanilor sunt nesfârșite, după cum infinite și de toate înșirățile, sunt satisfacțiile pe cari le dă teatrul însuș.

Deaceea, cu bună orândueală, și pentru o cât.

1) Conferință ținută la cercul «Poesis», 1924.

mai deplină obiectivitate, mă voi folosi de metoda pe care mi-o înfățișează subiectul însuș.

Termenul acesta general «teatru» atât de cuprinzător astăzi, se frânge în ochii tuturor celor cari se apropie cu mai multă atenție de el, în trei mari capitole, pe cari le vom adopta și noi.

E vorba astfel, mai întâiu de «dramă», adică de poezia dramatică însăș, creațiunea poetului; apoi de «teatru», înțelegând prin aceasta complexul de procedee de înfăptuire, de materializare a poeziei dramatice, opera omului de teatru, loc pentru a subcreațiune care se așează între izvorul dramei și acțiunea ei asupra publicului, scopul final; și în sfârșit e vorba de «raportul social al teatrului», adică de importanța pe care înțelege să o acorde o societate acestei arte colective în sânul său.

Aceste mari trei capitole le vom păstra, raportându-le la problema noastră românească de astăzi.

Din nenorocire însă, nici drama, nici teatrul, nici raportul social n'au încă un contur bine definit la noi, cu toată aparența de vitalitate pe care anumite frământări sgomotoase, vânturate continuu în atențiunea publicului, vor să i-o dea.

Teatrul nostru de astăzi — întrebuițând termenul general — (și lucrul e valabil pentru fiecare din cele trei mari capitole) — e o problemă care nu turbură pe nimeni, în afară de cei interesați materialicește, e o problemă care suferă de o ușoară anchiloză, care îi stă bine în ochii celor mai mulți, e o problemă minoră.

De aceea fenomenele noastre dramatice, teatrale și de raporturi sociale ale teatrului, fenomene disparate, apărute întâmplător sub felurite influențe, nu vom încerca să le strângem în structuri unitare, operațiune aproape imposibilă, dată fiind eterogenitatea materialului. Ci, folosindu-ne și în păstrarea unei cât mai mari obiectivități, vom întrebuița ca pe o oglindă, construcțiuni străine, complete, în cari vom răsfrânge numai fenomenele românești. Ne-am propus constatarea acestor probleme și gradul lor de evoluție astăzi; o vom face cu ajutorul acestei metode. Vom avea însă și un câștig, credem noi, înfățișând accidentalul românesc, în toate legăturile lui cu principiul străin, fără să mai socotim că, acest multiplicator întrebuițat de noi — mai ales pentru anumite capitole — poate în secundar, să deschidă perspective nouă.

Pentru o cât mai completă înfățișare a celui dintâiu capitol — drama românească — mă voi coborî în urmă, până la un izvor foarte vechiu al dramei, în general, izvor care firește e inoperant pretutindeni ca și la noi, izvor care n'are nici un fel de importanță aiurea unde prin urme aproape șterse se poate totuș prinde firul unei evoluții.

Il citez însă, pentru noi, cu titlul unei înzestrări strămoșești, și pentru a arăta cât mai bine golul imens, prăpastia de timp care ne desparte, prin atâtea veacuri, contrar celorlalte neamuri, de acest întunecat început al dramei.

Înainte de a-l amănunț în câteva cuvinte, pentru ca să nu pară o gratuitate, ci să arate numai în justa ei lumină, lipsa de conținut oarecum a tinerei noastre drame românești mă voi folosi de o constatare, făcută chiar dela această tribună de către d-l profesor N. Iorga, cu ocaziunea unei conferințe ¹⁾.

Se comparau trei civilizații de astăzi: franceză, germană și română. Și d-l Iorga desprindea principiul constitutiv, din punct de vedere al alcătuirii lui sociale, pentru fiecare din aceste trei neamuri. Din acest principiu se trăgeau toate consecințele. Astfel d-l Iorga constata că, la baza civilizațiunii franceze de astăzi stă: cetatea; la baza celei germane: cancelaria; iar la baza celei românești: satul.

Acest sat românesc, cu toate consecințele lui și în accepțiunea noastră, ne îngăduie să întârziem puțin și asupra celui vechiu izvor al dramei, când e vorba de noi, cu totul șters și nelocul lui, în orice altă vorbire despre vreo dramă străină.

Și cu atât mai mult pentru poporul acesta de plugari, care e al nostru și care n'a reușit să facă încă din viața orașelor lui decât o vieață de sate mari, drama magică, despre ea vorbim, primitivă, va fi mai lesne pomenită, fie numai cu importanța ei istorică, cu cât aparițiunea dramei noi ca element dintr'un tot cultural, importat la un moment dat, și existența acestei drame noi dă din ce în ce mai multă neliniște și înșelare în așteptările unei mari creațiuni.

Această dramă magică, cuprinsă aproape în arta colectivă a primitivilor, e analizată, în mecanismul ei de d-l Ch. Lalo după cum urmează: «ea e bazată pe magie mimetică și corespunde asociațiunii ideilor prin similitudine. Principiul ei e, că asemănătorul produce pe asemănat, sau că o acțiune exercitată asupra unui obiect analog cu un altul, sau numai asupra imaginei lui produce efectul asupra obiectului însuș... De această idee se leagă întrebuițarea portretelor, a statuelor, și a dramelor, dansuri și pantomime, cari imită o acțiune oarecare» ¹⁾.

Această dramă primitivă, ocazională, este astăzi încă singura dramă practică de poporul nostru, căci ceace ne-am obicinuit să numim dramă burgheză, nu ne aparține.

Existența dramei magice, pentru străini, nu capătă altă importanță decât pe aceea a unei simple citațiuni într'un studiu de etnografie (Sir James Frazer: Ramura de aur).

Pentru noi însă ea poate sluji drept introducere și luminare, prin justa punere și contrast cu drama complicată și vie de astăzi.

Danțul de toamnă al țaranului transilvănean, în jurul ultimului snop de grâu strâns de pe câmp; paparudele din zilele de secetă ale câmpiilor dunărene; procesiunea păpușei de lut — a Caloianului; iarăș danțul agricol al Drăgaicei; apoi păpușile magice Turca sau Brezaia și Geamala ²⁾; iată pilde de dramă magică, singura cunoscută și născocită de poporul acesta organizat în sate, sub a căror putere trăim încă.

În afară de drama aceasta, care nu poate conta ca o artă, fiind lipsită de posibilitatea transmiterii emoțiunii căci aci, cel ce acționează e și actor și public, în același timp — poporul românesc a trăit izolat până și de drama vulgară, de mimus-ul mediteranean, care păstra — în forme grosolane — tehnica dramei adevărate și taina acestei transmisii de emoție, dintr'o acțiune. Căci nu pot fi luate în considerație, ca influențe valabile, îndepărtatele înrăuriri ale acestui mimus, prin Karaghiozul turcesc (tacâmul de păpuși și alte forme orientale), nici asupra păpușă-

¹⁾ N. Iorga: Ce putem învăța de la francezi! (Conferință 1923).

¹⁾ Ch. Lalo; L'art et la vie Sociale p. 286.

²⁾ T. Burada; Istoria teatrului în Moldova.

rilor noștri și nici asupra pehlivanilor, măscăricilor și suitariilor.

Veacul al XIX-lea, veacul împrumutului complicat, omoară spre sfârșitul său cu drama de importățiune recentă — în linia evoluției căreia stăm și astăzi — ceea ce ne dăruise pe la începutul său: rudimentul de dramă liturgică, transmisibilă, de valoare generală: Irozii sau Vicleimul.

Dar și această dramă liturgică, deși practică de întreg poporul e încă de dată recentă: pe la 1821, se așează cel mai vechiu manuscris care să însemneze pe acești Irozi. Intrucât privește împrumutul lor, credem și noi împreună cu d-l Dr. M. Gaster (Literatura populară română) că el ne vine dela sașii protestanți din Transilvania.

Deci: structură socială specială; ortodoxism; lipsă de influențe mari și poate și lipsă de vocațiune, iată cauzele cari au redus manifestările teatrale ale neamului nostru la dramă magică și la un recent embrion de dramă liturgică, de împrumut, și fără consecințe.

Atât a dat producțiunea spontană românească în dramă, ea care e o comoară pentru epică și mai ales pentru lirică!

Dacă insist așa de mult asupra înstrăinării noastre complete de poezia dramatică a veacurilor de mijloc, e tocmai pentru a dovedi că începuturile noastre recente n'au avut încă timpul să ne ducă până la o caracteristică a dramei românești, tocmai fiindcă poezia dramatică e strânsă în reguli rigide, și spiritul unui popor cere o vreme mai îndelungată ca să le pătrundă.

Lovindu-se de tehnica ei, pe care în majoritatea cazurilor se mulțumește să o satisfacă, geniul nou, nedepriș încă să simtă și să gândească dramatic, își risipește forțele la suprafață, creind lucruri interesante poate, dar de formulă împrumutată. De aceea cred că despre poezia dramatică românească, în înțelesul complet al cuvântului, nu va putea fi vorba decât târziu, foarte târziu, când vom putea să punem și noi temeliiile poeziei dramatice, cu caracteristice cari să depășească tehnica ei, preocupările formale.

Drama românească, apărută cam pe la sfârșitul romantismului francez, păstrează și astăzi linia, în mare, în care s'a așezat la începuturile ei

Era fatal ca evadarea în trecut, în evul-mediu de preferință a romanticilor apuseni, să molipsească și pe autorii români. De aceea toată drama noastră istorică dela cei mai vechi până la cei mai noi, prenumărând prin aceasta și pe izbutitul «Vlaicu Vodă», era fatal să nu fie altceva decât dramă romantică.

Singura piesă, cu conținut istoric românesc care a izbutit să ocolească această lege — de neînfrânt pare-se — a procedeeilor romantice, e «Doamna lui Ieremia» de d-l N. Iorga.

Drama istorică însă, nu creează drama românească.

Deaci, dela acest prim popas, până la ultima piesă reprezentată — cu câteva excepții — intrăm în făgașul dramei franceze, suferind toate îmbunătățirile tehnice de fiecare zi, neschimbându-ne însă principiile.

Nimic nu lipsește: melodrama, piesa intitulată sobru: dramă; (teatrul burghez) comedia de salon, drama socială, tot arsenalul.

Pe acest drum fără accidente sunt, totuși, două observații de făcut: una în favoarea noastră: excrescența genială a apariției lui Caragiale, atât de nefirească încât nu a avut nici influențe și nici urmași decât în manieră câteodată; alta în defa-

voarea noastră: lipsa aproape completă a corespondenței naturaliste din drama franceză.

Înainte de a trece la resfrângerea deosebitelor genii de rassă în dramă, așa cum l'am vrea și pe al nostru, să ne oprim o clipă asupra unui alt gen, care alături de piesa istorică s'a născut din eforturile dramei noastre, în căutarea adevăratului său făgaș.

E vorba de feerie.

Prin această feerie, cultivată cu înverșunare astăzi, în realitate gen sarbăd și fără de vieță, cred autorii noștri că se pot apropia de mult dorita dramă specific românească. În realitate nu izbutesc decât să dobândească o simplă schimbare de fabulă, schimbare care nu ameliorează întru nimic criza dramei românești.

În cele mai fericite cazuri, chiar întrebunțându-se un material folkloristic românesc, mă gândesc la «Înșiră-te mărgărite...» al d-lui V. Eftimiu, concepția rămâne străină, luată din vastele locuri comune, ale unei ideologii tiranice și curente. O soartă ciudată a vrut ca închegările cele mai promițătoare ale dramei noastre să fie și cele mai uitate. Poemele dramatice ale lui Adrian Maniu și Lucian Blaga și «Săptămâna luminată» a lui N. Săulescu, duc un început din taina dramei de mâine. Tabloul sugestiv al răsfrângerii geniului unui popor în poezia sa dramatică, ni l-a lăsat fără îndoială, Faguet.

Înainte de a-l transcrie, fie-mi îngăduite două observații. Prima: în câteșitrele cazurile (pe cari le examinează Faguet) — greci, clasicism francez, dramă engleză — analiza e întreprinsă după trecerea culmilor; — tragicii vechi, Corneille-Racine-Molière, Shakespeare. Deci — și aci a doua observație — în câte trele cazurile — analiza e după trecerea luptei cu legile dramei și după stăpânirea lor.

La tabloul lui Faguet, lăsând marile literaturi la o parte și raportându-ne, mai ales la una de dată recentă care ne interesează sub o mulțime de apropieri cu noi, am adăuga pe ruși. Abia două, trei sute de ani de poezie dramatică, și-au și depășit lupta cu tehnica dramei, creind paralel cu ea, de n'ar fi ca să amintim decât pe Tolstoi, Gorki, Cehov și Andreiev.

E exemplul cel mai apropiat, și e soarta pe care o râvnim pentru drama noastră!

Dar iată tabloul lui Faguet:

«Grecii iau o istorie simplă și o înconjură de toate minunățiile tuturor artelor, pentru a compune un tot estetic, de o armonie îmbelșugată și desăvârșită... ei au caractere simple... impresia unei tragedii e aceea a unei minunate orândueli artistice... interesul pentru ei, este contemplarea frumosului. Englezii, iau o poveste de mare întindere și o fac și mai cuprinzătoare urmărind și voind să îmbrățișeze realitatea în toată amploarea ei infinită; ei au caractere complexe... impresia generală este aceea a unui tablou plin de amănunte... Scopul lor în dramă e să redea senzația vieții.

Francezii, (e vorba de clasicism firește) iau un fapt simplu și îi dispun cauzele și efectele într-o astfel de ordine încât concluziile să reiasă din premise, concluzii logice și neașteptate. Caracterele lor sunt abstracte... impresia generală este aceea a unui raționament bine condus, până la a concluzie neprevăzută, interesul pentru francez «este satisfacerea unei curiozități logice»¹⁾.

¹⁾ E. Faguet: Drame ancien, drame moderne.

Cred că se poate vedea acum, mai lămurit, zona de creațiune a fiecăruia. Ea e paralelă, cum am mai spus, pe ambele țărături ale acțiunii subjugate, însă existente, necesare pretutindeni, ca primă condiție.

Cel mai sec dintre toți, este logicianul francez, care se rezumă aproape numai la acțiune, transformându-și adeseori creațiunea, la scară mare firește, în debateri judiciare.

Pretutindeni însă, chiar și la ruși, cu atât mai mult la rușii aș spune, cari șterg, estompează, ciocnirea faptelor sub aceea a stărilor sufletești, concepțiunea generală — ceea ce germanii numesc die Weltanschauung, specificul creațiunii, simțimintele și ideile, imponderabilul fărâmat de tiparele brutale ale dramei, conform unei teorii curente, se furișează și înfloresc pe tulpina solidă a acțiunii.

E o supraconstrucție care transformă drama într'un instrument de expresiune, tot atât de delicat și complet ca pe orice altă artă, însă cu o condiție: cu prealabila satisfacere a legilor ei.

Tehnică pentru tehnică? Nicidecum.

Tehnică suport de ideologie și sensibilitate? Da. Din această îmbinare iese drama cea mare.

Sau în poezia noastră dramatică de astăzi, abia de se izbutește ca dincolo de acțiune să ni se dea culoare locală și pitoresc «Ciuta» — «Bujoreștii», căci majoritatea forțelor de azi, sunt mobilizate în lupta cu legile dramei.

În partea a doua, după cum am anunțat, ne vom ocupa, de mijloacele noastre de înfăptuire, de realizarea materială a dramei, de teatrul nostru.

Mai mult ca oricând, ne vom folosi acum de oglinda străină, pe care am purtat-o în această lucrare dealungul fenomenelor românești.

Pentru a da o justă valoare artei noastre scenice prin raportare la arta străină, cred că e necesar să arăt ce înseamnă această artă, în dominantele ei, cel puțin.

În acest scop nu vom recurge la înfăptuitorii apuseni, în majoritatea cazurilor ei se folosesc de formule alambicate cari arareori corespund unei construcțiuni teoretice. Apoi, nu toate curentele au teoreticianii lor, și chiar de există vreun sistem ei e izolat — Copeau — după cum e adeseori depărtat de practică — Gordon Craig.

Iar noi avem nevoie de un ansamblu, adică de sisteme cari să corespundă diferitelor principii pe cari să le putem urmări prin ele succesiv, sisteme care să nască unul din celalt, fie chiar sub formă de reacțiune, și care mai ales, să fie controlate de experiență.

Așa dar vom cere teatrului rusesc, ceea ce ne refuză apusul. Trei nume înlănțuite: Stanislavsky-Meyerhold-Tairoff ne pot înfățișa prin teoriile și legăturile lor, tabloul actual al problemelor de regie, care ne este necesar.

E adevărat că nu toate chestiunile pot fi privity până în amănunțiu, în acest fel. Ele vor fi însă pomenite și aceasta este de ajuns.

Formula apuseană a naturalismului, care a făcut cândva gloria lui Antoine — ea este limita extremă care ne interesează, convenționalismul sarbăd al veacului al XIX-lea fiind de mult mort și la noi — își găsește o formă acută în teatrul lui Stanislavsky dela Moscova, pe la anul 1900.

Întregul teatru «drept gânditor», ca să-l numim astfel, din toată Europa și mai ales dela noi — și cum la noi excepțiile sunt așa de rare, întreg teatrul nostru am putea spune — trăiește încă

din această formulă. *Însă din aceea a lui Antoine iar nu din naturalismul excesiv al lui Stanislavsky.*

Asupra acestui naturalism rusesc vom duce câteva amănunte pentru că din el trecând peste Meyerhold până la Tairoff, trece evoluțiunea pe care trebuie să o urmăm, pentru o cât mai bună înțelegere. Această evoluțiune ne duce până la anumite elemente ale artei scenice celei noi foarte răspândite astăzi în Apus, împrumutate și de noi — câteodată — elemente cari își au deducțiunea lor logică în teoria teatrului de cameră al lui Tairoff.

Naturalismul lui Stanislavsky, proclama formula «teatrului antiteatral». El a considerat întotdeauna rampa ca pe un al patrulea zid, «reducând publicul la rolul unui intrus indiscret, martor neliniștit sau înveselit al unei drame din viață sau al unui curios fapt divers¹⁾. Cred că se desprinde, după acum, deosebirea dintre Antoine și Stanislavsky. Formula rusească trece dincolo de decor, până la jocul actorului, pe care cea franceză o atinsese numai în treacă.

Pentru noi, regula generală e încă naturalismul decorului. Abia prin câteva montări: «Azilul de noapte» al lui Gorki și «Puterea întunecului» al lui Tolstoi datorite d-lui Gusti, dacă s'au făcut câteva încercări în sensul naturalismului rusesc, al jocului.

Dar din formula aceasta a teatrului antiteatral pe care nu am izbutit niciodată să o realizăm, Meyerhold vrea să se evadeze.

Căci naturalismul sceptic tindea să se prăbușească, lucru care s'a și întâmplat, fiind minat întâiu: de ideea antiestetică cum că reproducerea minuțioasă a vieții ar fi egală cu arta, și în al doilea rând de perimarea unei anumite literaturi, singura căreia el îi putea servi.

Și ca în orice reacțiune, mișcarea întreprinsă de Meyerhold cade curând în cealaltă extremitate.

El crede în convenționalism, dând însă întâietate artelor ajutoare și în special picturii. Pictorul este marele pontif al scenei lui Meyerhold.

Scena e un tablou. În mod fatal totul se leagă de suprafața cea mare care va impresiona publicul: fundalul. Acest fundal este adus cât mai în față, micșorând astfel suprafața de evoluție a actorului, lăsat să joace în fața rampei.

Actorului i se interzice orice gest violent, orice creațiune spontană, pentru a nu strica armonia liniilor (continuă preocupare picturală)!

El e redus la rolul unei păpuși, al unei marionete care trebuie să evolueze lent prin decor, în care nu are altă valoare decât pe aceea a unei «pete de culoare». Se vede că deaci numai e decât un singur pas până la principiul absolut, al supramarionetei lui Gordon Craig!

Într'un cuvânt, formula lui Meyerhold inspirându-se direct dela pictură, tinde să transforme arta tridimensională a scenei, într'o artă de suprafață, cu două dimensiuni. Totul este calculat în acest scop, până și reducerea — pe cât posibil — a suprafeței scenice. Toate elementele spectacolului sunt subordonate unui ritm vizual, unui ansamblu optic.

Ceea ce ne interesează, și trebuie să reținem din această încercare a lui Meyerhold, este aparițiunea acestui «ritm necesar artei scenice».

El a prezidat întotdeauna la marile înfăptuiri. Aproape fără deosebire de credințe asupra de-

¹⁾ A. Levinson ; „Le théâtre de Chambre de Moscou“. L'Amour de l'Art. No. 2.

corațiunii scenice de pretutindeni, el e căutat astăzi de toți regisorii.

El e tot atât de vechiu ca și drama; el este elementul estetic în arta actorului, care se realizează cu viața și propriul său corp.

Ritmul acesta, începe să apară și la noi.

Prezența lui este elementul de preț al artei noastre teatrale de azi, deși se arată încă rar și cu timiditate.

Nădejdea cea mai bună o punem în evoluția și intensificarea lui.

Pentru a face să se simtă însă nu numai necesitatea, dar a-și spune legitimitatea lui, voi întârzia mai mult asupra sistemului lui Tairoff, împins și el de multe ori până la ultimile sale consecințe, cuprinzând însă întreaga sa teorie în vederea acestui ritm.

Am spus că ritmul este elementul estetic din arta actorului. Ei bine, pe acest actor Tairoff vrea să îl reîntroneze, să-l așeze pe primul plan, redându-i toată gloria evoluțiunii sale ritmate prin arta tridimensională a scenei.

Meyerhold lega pe actor de fundal, îl turtea îl reducea la valoarea unei suprafețe colorate și mecanizate. Tairoff leagă decorul de actor, purtătorul de ritm, cărui îi redă toată valoarea de volum care acționează. Meyerhold vedea scena în proporțiile unui tablou; Tairoff le vede în acelea ale unui cub.

Pentru ca să servească pe actor, deci ritmul, el creează acel decor cunoscut sub numele de «decor spațial».

Decorul spațial reiese din tratarea podiumului scenic după anumite norme, podium asupra căruia se îndreaptă mai întâiu atențiunea lui Tairoff, ca prim element de care este legat actorul.

Acest podium se va frânge, și va prezenta în locul unei singure suprafețe — astfel după cum se prezintă astăzi orice scenă obișnuită — o multitudine de suprafețe, de nivele, pe cari va evolua jocul actorului, asigurându-și astfel, în mod forțat, din structura însăși a noii scene o variațiune de ritm a mișcărilor elementare, în afară de acel al jocului actoricesc.

Acest ritm mare, e o garanție pentru antrenarea întregii acțiuni într'un tempo anumit.

Dar construirea podiumului frânt, cu mai multe nivele va varia, e sigur, dela un spectacol la altul. În zidirea lui se va închide astfel, mai dinainte materializat ritmul propriu al fiecărei piese.

Și sistemul scenei frânte, ajunge adeseori până la miraculoase subtilități. Pentru a ilustra acest lucru, îl las chiar pe Tairoff să vorbească. Se pregătește înscenarea unei piese intitulată «Thamyra Kitharedes» :

«La studierea acestei piese, spune el, am văzut cum mi se înfățișau deodată două probleme ritmice. Pe de o parte trebuia o construcțiune scenică pentru înfăptuirea momentelor bachice și satirice, din a căror nebune șerpui se naște și crește până în culmea intensității tragedia lui Thamyra; pe de altă parte această tragedie, cerea ea însăși, pentru realizarea ei, o construcțiune scenică cu totul alta, și anume una care — în opoziție cu ritmul dionisiac al celei dintâi — să repauzeze luminoasă, armonioasă și curgătoare pe un ritm apollonic.

«Așadar când am început să lucrez împreună cu Alexandra Exter (o actriță, prețioasă colaboratoare a lui Tairoff, jucând același rol în teatrul de cameră dela Moscova, ca Suzana Bing, pe lângă Copeau în teatrul dela «Vieux Colombier»

și să execut construcțiunile scenice necesare, ne-am hotărât să clădim ultimul plan în întregime din suprafețe întinse, prin cari să se exteriorizeze, sub forma personajului lui Thamyra ritmul apollonic, iar dimpotrivă, în părțile laterale să îngrămădim o multitudine de forme, cari grupate în jurul planului ritmic din mijloc, să vibreze dintr'o înfinitate de iureșe tot ritmice, cari sunt proprii cultului lui Dionisos»¹⁾.

Iată teatrul lui Tairoff, cu tot aparatul său complicat, în serviciul ritmului.

Vieța noastră teatrală este, firește, încă foarte îndepărtată de asemenea construcțiuni integrale puse în slujba unui desiderat de ordin estetic. Totuș trebuie să subliniem încercările de interpretare ritmică, despre care am vorbit mai în urmă. Dintre ele, și au fost în ultimul timp, trebuie să amintim pe cea mai izbutită, aceea a d-lui Gusti cu «Vicleniile lui Scapin».

Problema ritmului — din domeniul muzicii, în ultimă analiză — trebuie să ajungă și până la noi. Importanța ei este foarte mare, chiar în afară de teatru, căci muzica este astăzi arta dominantă; este baza estetice contemporane!

Am mai insistat asupra acestor sisteme complete ale artei scenice, cari pot cădea cu vremea, dar care se prezintă ca ansambluri unitare până la ultimele lor consecințe, pentru a arăta până la ce grad ele preocupă aiurea atât pe înfăptuitorii lor, cât și pe un anumit public.

A căuta să dovedim lipsa unor astfel de preocupări la noi, cred că este o gratuite! În pasul nedecis al teatrului nostru legat de drama lui și de o complicată problemă a repertoriilor noastre, trebuie să primim cu tot entuziasmul realizării, cari dacă nu fac parte dintr'un sistem impunător, păstrează totuș vie posibilitatea unei evoluții.

Mă gândesc — și în prima linie mi-e în minte decorul — la «Țăranul baron» al d-lui Enescu, iarăș la «Vicleniile lui Scapin» a d-lui Gusti, precum și la «Năluca» și «Shylok-ul» d-lui Soare.

Teatrul este lampa care arde sau poleiește aripile tuturor ispitelor. El dă succesul imediat, immit. Fiind un aparat foarte complicat întâlnești prin el fețe la cari poate nu te-ai fi așteptat nicidecum în mijlocul frământării acesteia. Fiecare frântură de idee, născută cine știe unde, aleargă să rotunjească vieța artistică și mai ales socială a teatrului.

Și voiu însemna aci, o trăsătură curioasă de psihologie, a acestei teatromanii, valabilă și la noi, ca aiurea, și anume: tendința ca în vieța socială a teatrului să se observe foarte puțin și să se «creeze» foarte mult.

Ca o abatere fericită dela această practică fără multe foloase, ca o abatere teoretică purtând în primul plan meritul observațiunii, voiu cita o carte recentă a lui P. M. Kerșenzev intitulată «Teatrul creator», și care e un fel de breviar al problemelor sociale ale teatrului pentru Rusia sovietică de astăzi.

Desfăcând cu grije, firește, tendințele urzite în text, ne va mai rămâne încă în mâini o țesătură prețioasă de observații cu privire la teatrul burghez de azi, observații în cari suntem direct interesați.

Astfel, despre așezările însăși ale teatrului, despre baza raportului său social, în majoritatea țărilor europene, vom găsi următoarele gânduri:

«Opera este fundamentul teatral tipic, pentru

¹⁾ A. Tairoff; Das entfesselte Theater.

regiunile absolute. Căci opera și baletul au fost cerute cu stăruință — alături de o simplă îngăduință acordată teatrului de dramă — nu numai de către Rusia țaristă ci — și fenomenul se repetă — și de către toate țările în cari tradițiile feudale sunt încă puternice. E de remarcat în acest fel că în Anglita, țara în care nu mai există de multă vreme o monarhie absolută, nu există nici o tradiție a operei. Și dimpotrivă, le grand Opéra francez, grație exigentelor noii plutocrații a rămas ca o relicvă a absolutismului până în zilele noastre, după cum Opera în principatele feudale ale Germaniei s'a bucurat întotdeauna de o îngrijire deosebită. Opera și baletul însemnează prin prezența lor un regim autoritar în majoritatea cazurilor, și câteodată și de dominațiunea burgheză, deși pentru capitalism sunt mult mai tipice music-hall-ul, varietelul și opereta. Opera oferă spectacole foarte scumpe, foarte încărcate și foarte șgomotoase, neturburând pe spectator prin diferitele probleme pe cari le pune drama¹⁾.

Kerșenzev are dreptate întrucât privește problema teatrului și a dramei, în generalitatea ei, adică teatru și dramă create numai pentru ca să existe ca «drept gânditoare» fenomene culturale într'o țară cu programe.

Pentru teatrul experimental însă, care înalță și năruie sisteme așa dupăcum am văzut, pentru această întreagă frământare care, în cele din urmă nu are alt țel decât pe acela de a mlădia și perfecționa într'atât mijloacele de expresiune încât să poată ajunge și acest teatru considerat în general ca o artă imperfectă cu tipare grosolane, să urmărească culele cele mai fine ale vieții, teoria lui Kerșenzev e contradictorie.

Căci nu trebuie să uităm că, teatrul acesta din urmă atât în Germania cât și în Rusia, a crescut în umbra câtorva nobili mecenai — în majoritatea cazurilor.

Și astfel fibra cea mai vie, cea mai plină de nădejdi, teatrul experimental și evolutiv, ca artă liberă și neoficializată, legat fiind prin necesitățile înfăptuirii lui — teatrul oriunde și sub orice formă costă foarte mult, — de Operă, crește din gustul îngemănat al protectorului său, alături de genul acela de tradiție, fals în afară de drama muzicală wagneriană, alături de operă, pentru care întreaga observație a lui Kerșenzev este valabilă.

Rarele excepții pentru acest teatru evolutiv, în Anglita și în Franța mai ales, care scapă de regula protecției mecenatului aristocrat, au altă origină: intelectualismul. Lucrul acesta îl remarcă de altfel și Kerșenzev când e vorba de Rusia chiar, întrucât privește inițiativa estetică, dacă aș putea-o numi astfel.

Nicăiri și niciodată această inițiativă n'a plecat dela profesioniști cari — aceasta este pretutindeni generalitatea — scad chiar teatrul pentru teatru, prin comercializarea lui.

Și acum, în lumina acestor câteva elemente precizate să ne întoarcem către teatrul nostru.

Din începuturile noastre recente, de câțiva zeci de ani numai, un lucru se desprinde limpede: teatrul nostru de astăzi este alcătuit pe bază de dramă iar nu pe bază de operă.

S'ar fi putut întâmpla și contrariul; contra-argumentele de tradiționalism al Operei de aiurea, aci nu au valoare. În infierbințeala generoasă a împrumutului integral cultural făcut de noi acum

nici o sută de ani în urmă, cu siguranță că nu pe diferențierile de astăzi între cultură de teatru pe baze de dramă sau de operă s'ar fi ales. E probabil, că o înțelegere mai grabnică și o integrare mai lesnicioasă a dramei în producția națională, a ocrotit actul acesta.

«Teatrul a fost întemeiat nu din națiune ci pentru națiune, de către Stat». Astfel dăinuiește până în zilele noastre. Necesitățile crescând, fi-rește, și deprinderea spectacolului prinzând din ce în ce rădăcini mai întinse, au apărut și ramurile secundare, sub forma întreprinderilor particulare, despre a căror însemnătate în progresul teatrului, mă refer la o părere pomenită mai sus amintind totodată, și manifestul răsvrătit al lui Copeau la fondarea teatrului dela «Vieux Colombier» în 1913. Aceasta pentru a da echivalentul, în societatea burgheză a Franței de azi, părerii lui Kerșenzev formulate departe în Rusia sovietelor.

Alcătuit astfel dintr'o necesitate politică, pe baze de dramă prin imitație, pentru o societate în care chiar burghezia era în formare, teatrul nostru e firesc ca să fie lipsit de frământări, de încercări cari răsar unele din celelalte, de cele mai multe ori cu caracter anarhic, de sbuciumul fecund la adăpostul marilor și bogăților protectori.

E adevărat însă că în afară de această modalitate, ar mai fi fost una prin care teatrul ar fi putut cunoaște drumuri noi, și anume aceea a teatrului ca factor cultural, tratat ca atare alături de Universitate, de muzeu și de bibliotecă.

Teoretic aceasta este și formula teatrelor naționale la noi. E o idee germană însă care acolo își găsește o realitate până în ultimele ei consecințe. În țările latine ea a rămas literă moartă, prin lipsa de concurs și de deprindere a națiunii în ajutarea înfăptuirii ei. Dovadă: toate încercările în majoritate neizbutite, de realizare a teatrului popular în Franța cu toată ideologia de împrumut și de structură, tot germanică, a lui Romain Rolland.

Sunt încercări cari nu izbutesc să intre în filul vieții unui popor!

Intrucât ne privește, în afară de pasivitatea noastră de rasă pentru realizarea unei asemenea idei, încât din ea să iasă formule nouă și vii, cred că mai trebuie luată în considerațiune și tinerețea noastră ca public de teatru. Aci, ca și la dramă se cere vreme îndelungată pentru formarea unei anumite educațiuni de colaborare. Cred că majoritatea publicului nostru nu e legat de teatru, decât pe timpul unui spectacol. Odată acesta sfârșit și spectatorii împrăștiați, sunt rare gândurile cari să se mai întoarcă spre rosturile și năzuințele acestei arte colective.

Nu trebuie să uităm că, nu sunt nici cincizeci de ani de când Zița din «Noaptea furtunoasă», căuta s'o convingă pe coana Veta — care numai vrea să meargă la comediile dela «Junion» — spunându-i:

«Ei, Doamne, țaf, parol, ști că ești curioasă! Ce, pentru comediile alea mergem noi? Mergem să mai vedem și noi lumea! Ce adică toți câți merg acolo înțeleg ceva, gândești? Merg numai așa de un capriț, de un pamplezir...»

Timp, cere, înainte de orice alt ajutor, și teatrul ca și drama, atât pentru acei cari îl înfăptuiesc cât mai ales pentru acei cari sunt chemați ca prin arta lui, să găsească o satisfacere a necesităților lor superioare.

¹ Kerșenzev: Teatrul creator.

Dramă, teatru, valoare socială; iată un cerc vicios, din care nu se va ieși niciodată, o interdependență între elementele constitutive ale unei aceleiaș probleme, în care cea mai mică schimbare a unuia, le influențează pe toate.

Să nădăjduim că, ajutat de timp, de care are atâtă nevoie, geniul românesc va reuși — mai curând sau mai târziu — să lase urma sa, să-și spună cuvântul atât în dramă, cât și în teatrul cu adevărat creator.

D I N V E C I N I I A P R O P I A Ț I

de

G. M. Ivanov

O POETĂ A REVOLUȚIEI

Maria Șcapșcaia, «Mater Dolorosa» — versuri.
Petersburg, 1922.

INDURERATA mamă, poeta Maria Șcapșcaia, e a revoluției, dar nu prin binecuvântarea tăcută ce i-ar fi dat-o, nici prin sensul, fericitor pentru ea și pentru lumea din jur, ce-ar fi găsit-o în ea. E a revoluției — pentru că revoluția i-a frânt sufletul, ca un viscol vâjâind deasupra ei ca peste o floare albă, sveltă și plâpândă. Sufletul poetei e o jertfă a ei. Mater Dolorosa e o imagine a poetei. Ea plânge toate frumusețile stinse și căzute în noroiu. Ea lasă lacrima sa să cadă; o lacrimă — ce nu se poate șterge de un prisos de duioșie feminină. Sau poate lacrima îi cade dintr'o disperare ce înmărmurește mâinile — peste cadavrul pruncului său: speranța moartă pe veci. I-a rămas sughițul spasmodic — o strângere de nervi ce oprește un val de durere, materializându-se în lacrimi.

O, moarte! O, Rusie!

Neîndurată hoată a pruncilor, a spicelor, a luminșurilor sufletești! Toate au dispărut — maternitatea e rănită, maternitatea e trântită în colb împietrit. Ce-mi pasă mie atunci, că alături de mine trec în pas maiestos flăcăii purtători de lozinci sociale, și svântură chiotul de bucurie, zilele, fanfara «Internaționalei».

O, moarte! O, Rusie!

— «Noi naștem pe toți în chinuri,
Dar îi iai tu în grădina raiului. —
Voiu împodobi cu floricele de mătase
Haina albă a Născătoarei de Dumnezeu.

Căci în câmpiile tale fără ieșire,
Nu va intra nimeni înaintea zilei. —
Dacă vei întâlni pe pruncul meu,
Șterge-i sudoarea morții.

Și spune-i, strângându-i mânuța:

Că: «a dat voie mămica,
Pruncului ce s'a înfundat în noapte
Pentru sine să plătească datoria»
(Rusia și spicul).

«Mater Dolorosa» e vecinic cu lacrima în geană, dar din sufletul ei — pentru o neînvinsă dreptate — izvorăște vecinic mângâierea. Mângâierea dela și spre Dumnezeu. Deaceea, pământul, oricât ar crăpa și în crăpăturile sale oricâte mărășii ar înghiți; oricât de sălbatic ar arde câmpiile, oricum s'ar involbura, haotic și sguđuitor strigătele de bucurie cu țipetele de durere, și mai ales oricum s'ar prăbuși, în cărămizi frânte și fărâmițate clădirea Rusiei — în lacrima Mamii îndurerate va străluci deasupra pruncului mort miraculoasa și mângâietoarea resfrângere a pruncului ce se va mai naște — a nemuritorului vii-

tor — și sughițul plânsului se va sfârși lin și melodic — pentru noi cei ce ascultăm atenți și căutători de armonii în durerea omului — într'o pioasă și scumpă rugăciune: vai, atât de estetică și atât de bine făcută!

— O, Dumnezeule, acum și pururea,
In zilele astea pline de sânge,
Amintește-ți mai des de fiul îndurerat
Și păzește pe orice mamă.

Cine a egalat în drepturi soția cu orice sclavă?
Ce Dumnezeu ovreiu și 'ngrozitor
Putut-a îngădui măcar pentru o clipă;
Să fie egale 'n fiu —
Agar, rătăcitoarea în pustiu,
Și Sarra?
Să poată fi zămislirile fără iubire
Fără ca să nu le înfiereze Dumnezeu —
Și fără ca să nu fie în copiii de un sânge
Privirea părinților și acelaș pas măsurat?

Cine?

În secole odată, durerea și desnădejdea,
O, Mater Dolorosa!

SE CER IȘ

al liriceii sârbești contemporane:

Am răsfoit, nu, am sorbit însetat «Kokot» (coș), «Plamen» (flacăra) «Iuriș» (năvala) — reviste moarte de curând în Zagreb; m'am simțit militar și patriot scandând cu voce tare iambi, dactili anapești și trohei din volumele: «Motive albaneze» de M. S. Djuricici, «Sub aripele corturilor» de Miloș Djoricici, «Canoana sârbă» de M. Ielici, «Cartea de versuri» a lui V. Stanimirovici, «Simboluri nemuritoare» de J. Paunovici, «Cântecelul chinului și ale mândriei» a lui Milutin Boici, «Scânteii de aur» a lui Voislav Ilici Mlaci și atâția alții. Și am strigat: nu e asta poezia! Sunt ale lor, numai ale lor acum, suferințele sârbești dela Corfu! Căci le avem și noi pe ale noastre, le am și eu pe ale mele!

Iar când am găsit-o — poezia, cea nescrisă, ce pornește din punctulițele negre ale literelor, și plutește între sufletul tău și sufletul poetului, și te învăluie și te pătrunde, lăsând în tine înviorearea fără nume și fără repețire — am simțit că mă rătăcesc.

E asta o sensibilitate sârbească? Sau sunt rotocoalele cele mai periferice — balcanizate atât de ciudat și atât de înveselitor — ale ciocotirilor sufletești, ale stihilor răscolitoare ce au chinuit, ce au adâncit vertical până la infinit, orizontal până în zări, simțirea poetilor dela Paris, dela Londra, dela Berlin chiar, dela Moscova și Petrograd?...

N'a avut Serbia — acum s'a creat, acum a ieșit din oroarea vieții, din zilele fără pâine de grâu, din prăpastia unui timp ce purta placarda și un

timp ce a scuipat pe ele — aceea «generație răstignită pe acele două contraste», cum spune atât de adânc și sincer-întristător Râncu Mlaenovici — redactorul revistei «Misao».

Această generație răstignită s'a grupat în jurul revistei «Zenit». Redactorul ei, Liubomir Mițici a scos-o la lumină din apăsarea lăuntrică, dureasă, a unui «extaz» — un urlat împotriva lumii de azi, o salutare trimisă zilei de mâine.

Ce aproape sunt de mine cei dela «Zenit»! — dar iarăș aproape prin undele sensibilităților celor din Paris, Londra, Berlin și Petrograd — aproape și Avgustin Levici și Bojidar Stoianovici care-mi spun că vieța e un sfinx, și Bojidar Covăceviți care mă povățuiește să pot ajunge a nu mai găsi sens și în ataraxia anaxagoriană să îndrăznesc să spun: nu simt, nu știu! Să nu mă ating de învelișul enigmelor, îmi șoptește V. Masuca. Căci:

— N'am nîcîcînd răspuns! Dar știu,
Că sunt desprins din universitate,
Și trebuie inconștient să merg prin nemărginirea,

Fără să caut mîntuirea!

BOJIDAR STOIADINOVICI

Pesimistă, din durere adevărată e resemnarea lui Sibe Milicici, care se afundă în Moarte:

Din tine moarte, mă înalț pașnic și neturburat,
În tine veșnic mă întorc, vecinic mă cobor,
Ca o cale circulară, tainică, de înainte de veci.

Dureros e să fii om, să simți cruzimea realității care te silește să ispășești tragedii, nesăvârșite de tine. Dușan Vasilevici plînge:

«Ah, când omul nu mai este om,
Ci sclavul Cuiva, pe carele nu-l văd,
Când cer din milă cel mai mic răspuns;
Ah, când omul e mai josnic decît chiar un

vierme,

Să se împrăștie pretutindeni anatema,
Și să se verse tot sângele omenesc».

Sensibilitatea sârbă cere revoluției, — dar eu nu mai cred că în furtuna revoluției se potolește o clototire dinamică a oricărei existenți conștiente. Jivco Miliceviți vede și ascultă Revoluția:

«Ascultați, ascultați! Vine! Ridică colb!
Prin haosul de noapte, peste zidurile zilei —
Izvorăște, și crește și urlă și sosește —
Urlete și vuiete a trei sute de vulcane!»

Nu mi-e frică! Dar îmi alunecă din mână cărțile jos, și mă întorc ca 'ntotdeauna la Musset și Baudelaire, la Paul Valéry și Laforgue, la Verhaeren și Maeterlink, la Tiutcev, la Balmont, la Blok și la tristele trăiri din mine însumi...

CRONICA MĂRUNTĂ

DE aprigă actualitate s'ar cuveni să pară astăzi, spovedania acelui copil al veacului trecut, pe care o scrisese odinioară Musset.

Regăsești golul sufletesc al unei generații anemiate, născute între două bătălii, stoarsă de vigoare, pregătită sentimentalismului și romantismului brumos. Vezi în spatele acestui îndelung și de tineri palizi și de îndrăgostiți ce merg să moară sub ceruri senine, în aventuri absurde, vezi îndărăpt, deșertul băntuit de răsboaiele napoleoniene, secătuirea trupurilor și a minților, imensa oboseală în care nimic nu mai pare nou și nimic nu mai merită trăit.

Dar deschisă astăzi, cartea nu interesează decît atât cît orice alt indiferent document sufletesc, înduioșează poate și acum vreo romanțioasă elevă de pension; tu însă, copil al altui veac, o închizi cu oarecare desamăgire, și poate, cu o nemărturisită tresăltare de orgoliu.

Cum, pentru «asta» au suferit? La «asta» era mărginit orizontul lor? Din «asta» s'au deslănuțit dealungul Europei mai pe urmă tânguirile, și clamoarea romantică? «Asta», să fi fost tot?

Hotărît, cartea aceea nu mai este a noastră. Literile ei ne sunt zăvorite. Nu ne regăsim, deși istoricește nici o epocă a omenirii n'a fost mai identică una alteia, ca aceea din prima jumătate a veacului trecut și începutul acestui veac. Dar «drama» noastră e alta. A zugrăvit-o Papini, în al său «Un Uomo Finito», înainte încă de a o fi verificat deplin răsboiul. E desnădejdea epigonului. A celui înaintea căruia totul a fost spus, încercat, trăit.

Drama noastră nu e sentimentală, e metafizică. Suferința nu e principuește iubita fugită în brațele vînjoase ale vr'unii doctor Pagello oarecare. Ea stă în întrebările la cari nu descifrăm nici un răspuns. «Și dacă, după ce m'ați

ascultat, în ciuda vorbelor mele, credeți tot ce știți, că adică sunt într'adevăr un om sfârșit, trebuie să mărturisiți cel puțin că sunt sfârșit fiindcă am vrut să încep prea multe lucruri și că nu sunt nimic, pentru că am vrut să fiu tot».

Cu asta se încheie spovedania omului sfârșit, împărțită în capote ca o simfonie a veacului și a vieții, interioară și externă: andante, appassionato, tempestoso...

Figura hirsută a lui Papini, cu părul lui călțos și cu urătenia lui de demon rebel, nu e unică nici în Italia, nici în toate țările continentului. Dacă a ieșit în frunte, e fiindcă drama a trăit-o mai violent. În proporții mediocre, câți cu mai puțin talent și mai puțină ampoare, n'au parcurs dela începutul acestui veac toate neliniștile, și neastămpărul, și n'au arătat pumnul zeilor, și nu s'au întors să îngenunche pocăiți, pe altarele rupte și nu s'au răsvrătit iarăși?

În prefața ediției românești, atât de frumos tipărită de «Cultura Națională» și atât de străveziu și cald tălmăcită de un nume necunoscut încă, Gh. Călinescu, Papini mărturisește că nu s'a gândit niciodată că documentul lui sufletesc va avea atâta răsunset și va cutreera tiparul atâtor neamuri. Mă indoesc că mărturisirea e sinceră. Valoarea documentului stătea tocmai în brutalitatea francă, cu care Papini, reda hârtiei, clarificat și intensificat, războiera lăuntrică, procesele spirituale, ale unei generații ce nu stătea circumscrisă în hotarele Italiei. Numai prin asta, și cartea încă era predestinată să devină europeană.

Și dacă ar fi fost mai puțin retorică, mai adânc strâns în conținutul sufletesc de cum s'a risipit în perorații și în gradilocvență de imprecățiumi, ea ar sta nu numai cu valoare de document, printre cele dintăiu cărți ale veacului.

ACUM vreo două luni, câțiva din jurul acestei reviste, cercam să convingem pe d-l Director general al Teatrelor, că, măcar pentru a justifica sumele enorme pe cari le încasează dela Stat în raport cu ajutoarele orânduite altor arte, «Teatrele Naționale» ar avea datoria să joace nu mai mult decât de două ori pe an cel puțin, câte una din piesele originale de idei, adică de acelea de cari în genere directorii teatrelor fug de rup pământul. Că succesul unor asemenea piese e problematic, numai începe îndoeală. Dar n'au cunoscut izbânda dela început, nici Maeterlink, nici Ibsen, nici Strindberg, nici Currel. Ceeace nu înseamnă că Teatrul lor, va fi fiind inferior cumva pieselor d-lor Eftimiu ori Caton Teodorian. Acestea, le lămuram la o masă. Dar d-l Director general al Teatrelor, avocat subtil și om de o subțire inteligentă, a lunecat abil tot firul expunerilor noastre prea plicticoase pentru un dejun, și masa s'a sfârșit cu anecdote. (D. Director general al Teatrelor, e și un om foarte spiritual, și ne-a cucerit atunci pe toți).

Astfel chestia pieselor originale, cu prea puține sfori dramatice pentru a-și garanta singure succesul, a rămas îngropată la restaurantul «Europa», cu un muc de țigare, în drojdia unei cafele răcite.

Deatunci îl salutăm pe d-l Director general al Teatrelor cu mai mult respect pentru avocat, dar cu mai puțină simpatie literară.

Dealtfel, se pare că scriitorii noștri, se pot dispensa câteodată de concursul oficial, al teatrelor ce joacă cu predilecție piese care cad, dar cu o condiție; să fie atât de proaste încât să nu primejduiască reputația pieselor care deși sunt măcar tot atât de proaste, nu cad din motive extrateatrale. (Adică din motive în afară de teatru; nu «extra» în sens de «foarte» teatrale).

Așa s'a întâmplat deopildă, că «Zamolxe» misterul în trei acte, al d-lui Lucian Blaga, care nu s'a putut juca la București fiindcă se juca atunci Rikiti-Ritavi, Umbrela, Sanda etc; s'a reprezentat la Cluj, în traducție ungurească, pe scena teatrului unguresc, cu actori unguri, cu montare ungurească, muzică și balet maghiar. Fără îndoeală, «Zamolxe» pune o problemă scenică mult mai grea decât a doua piesă a d-lui Blaga «Turburarea Apelor», care nici aceea n'a putut fi primită la Național în vecinătatea Bujoreștilor. «Turburarea Apelor» e mai însuflețită de mișcare, mai teatrală și mai puțin abstractă. «Zamolxe» e însă un simbol prezentat aproape static. Semnificația nu se descrie din acțiune, ci din succesiune de gânduri. Povestea învățăturei care e înlocuită prin zeificarea învățătorului, pierzându-și conținutul launtric, era fără îndoială o temă prea mult departe de peripețiile lui «Don Juan» ca să ispitescă Teatrul Național din București.

Așadar misterul s'a jucat la Cluj. Traducerea d-lui Bard Ozskar, a păstrat cât mai mult cu putință simplitatea concisă a textului. Muzica, pe motive românești, a compozitorului Elemer Slezák, a secondat intențiile autorului. Baletului d-lui Iosif Ligeti a străbătut piesa de o vioaie interpretare nouă a gestului. Autorul a fost aclamat. Presa maghiară a avut numai cuvinte bune pentru poetul român.

Nu poate fi vorba de o îndelungă serie de reprezentări, la Cluj, unde cea mai spectaculoasă piesă într'o stagiune nu trece de 5—6 repre-

zentării. «Zamolxe» ca și «Turburarea Apelor» se adresează intelectualității care caută în teatru și în lectură, alte senzații decât acele dela brâu în jos. Că această intelectualitate, multă puțină, a fost găsită totuși în Clujul Unguresc, și nu s'ar fi aflând în Bucureștii d-lui Mihailache Dragomirescu, e o insultă gratuită, pe care Direcția generală a Teatrului și comitetul său de lectură, o aruncă bieteii noastre Capitale, ce nu e întotdeauna amatoare numai de reprezentațiile cinematice ale «Băetanei».

Dacă aș fi spiritual, aș prezinta aceasta d-lui Director general al Teatrelor, într'o formă veselă, dacă s'ar putea chiar într'un calambur.

Z

PLINE nu numai de duh, dar și de o scormitoare observație, sunt paginile scrise în «Viața românească» de d-na (ori d-șoara) Ersilia Canta în jurul pseudonimului d-șoarei (ori d-nei) Lucia Mantu.

Nu s'au împlinit mi se pare trei ani, de când semnătura a apărut întâia dată în josul câtorva pagini ale revistei ieșene. Deatunci ne-am oprit la scrisul acela nu odată. Erau întotdeauna o enluminură de miniaturist, care neliniștea prin stăpânirea excesivă a meșteșugului. Ironia când străbătea, ustura doar cât o crenguță de liliac peste obraz. Surâdeai sub ea, și-ți rămânea în nări miros de frunză și de grădină. Nu ofensa. Nu necăjia. Autoarea pitită sub pseudonimul ei, ca un copil drăcos după gardul de liliac, îți radea în nas, și nu puteai deluși decât râsul alb al dinților, uneori străbătut de o bruscă tristețe. Acum ne rade în față, punându-ne sub ochi, ca într'o indiscretă notație stenografică, toate versiunile, ipotezele, siguranțele și îndoelile pe cari și noi, deatâtea ori le-am auzit ori le-am rostit. Siguranța aceasta sfârșește prin a te enerva, pe tine cetitor, căruia în definitiv îți este perfect egal, dacă Ersilia Canta se numește Lucia Mantu, ori Erène Ronescu, ori Elvira Toncescu, ori Nădejde, ori Tocilescu, ori... (eram să săvârșesc indiscreția și să scriu aici — parol! — numele cel adevărat).

Jocul primejdios își are întotdeauna rizicurile. Din paginile scrise în «Viața românească», «în jurul unui pseudonim», adesea din jurnalul adevăratei autoare ne răzbură pe toți. (Poți să surăzi Ersilia Canta, acolo nu e numai literatură).

Z

IN gravura lui Svabinsky, din fruntea volumului «Republica Cehoslovacă» de d-l I. St. Ioachimescu și A. Kudrnac, (colecția «Țări și civilizații» Ed. Cultura Națională), președintele Masaryk e înfățișat în jachetă profesorală, ținând în mână o crenguță, rezemat pe o masă pe care se desfășoară o hartă. Aș spune cunoscând sentimentele puțin răsboinice ale republicei lungi cât o franzelă, că e o creangă de măsline, simbol pacifist. Dar ramura din mâna președintelui cărturar, poate altfel simboliza, și permanenta înfrățire, la masa de studiu, a celor mai pământești griji cu cele mai transcendente înălțări. Toată istoria poporului Cehoslovac e urzită din această dualitate. Gramaticii, poeții, reformatorii, gânditorii, nu s'au despărțit de pă-

mânt; dincoace de gând au avut întotdeauna prezentă o preocupare națională, care îi țintuia pe teren ferm, cu rădăcini vegetale. Hus teologul, reformează biserica dar stabilește și limba literară și ortografia Cehă; Comenius, după ce colindă Universitățile timpurilor din Polonia, Anglia, Ungaria, Silezia, Suedia, presărând pretutindeni manuale de pedagogie, de principii didactice și gramatică, nu închide ochii înainte de a trimite țării sale un «Testament mamei unități muribunde»; Masaryk, își alternează «Fundamentele logice concrete» cu «Chestiunea Cehă» și «Teoria istoriei» cu revizuirea procesului din Polna.

Inofensiva asociație sportivă a Socolilor, n'a însemnat oare sub mlădieri și fandări pe terenul netezit al arenelor, organizarea unei formidabile armate naționale pașnice?

Lectura studiului ne este și din această pricină folositoare, fiindcă găsim pretutindeni o pildă, pe care politica noastră dela trecutul ei, n'are cum o învăța. Gospodăria internă, pricepera cu care au înconjurat toate dificultățile financiare, agerimea cu care au folosit simpatia și împrejurările, înflorirea ce au știut să dea uzinelor formidabile și orașelor podoabe de artă, demnitățile poporului și continuitatea tuturor politicilor, începând cu cea externă și sfârșind cu cea economică și fiscală; sunt dovezi uimitoare de o pricepere a timpurilor și o stăpânire a lor, unică în toată Europa de după războiu.

ROMANUL lui Paul Morand, «Lewis et Irène», abia a apărut de câteva săptămâni și a și făcut înconjurul țării unde se cetește carte franțuzească. Succesul nu surprinde. Paul Morand e cel mai modern dintre scriitorii francezi moderni. Dela primele volume încă, titlurile de vitrină ca luminoasele firme comerciale, vădăiau o căutare excesivă de actualitate: Lampes à Arc, Tendres Stocks, Feuilles de Temperature, Ouvert sau Fermé la mit. Figura însă a acestui diplomat cu obrazul strict și ras, hainele de cea mai sobră tăietură englezească, subliniază nota de modernitate acută. Suntem departe de poezii cu părul pletos și cu lavalieră!

«Lewis et Irène», nu poate fi categorisit nici roman descriptiv, nici psihologic, nici social. Cartea, de două sute și ceva de pagini, ar fi slujit altădată, să alcătuească miezul unui roman; Flaubert, Daudet, Zola, Kipling, nu s'ar fi mulțumit cu schițările rapide, unele foarte pitorești, dar desbrăcate de tot ce e permanent și profund caracteristic, de fondul comun, care face un caracter și un conflict să supraviețuiască epocelor. Paul Morand, intenționat ocolește acest fond comun; în căutarea tipului inedit, nu se oprește și nu valorifică decât trăsăturile specifice, tocmai elementele cari dau actualitate tipurilor și îi situează în epocă. Fără îndoială aspectele tranzitorii ale lucrurilor sunt și cele mai seducătoare; surprinderea lor cu un ochiu ager cucerește mai mult decât căutarea eternului omenesc sub pojița trecătoare.

Dar vestele de fantezie cele mai moderne se demodează în sezonul următor, și nimic mai ri-

dicol decât o trecătoare cu pălărie care se purta acum opt ani...

Soarta romanului lui Morand, nu va fi alta. Eroul romanului, Lewis, e un om de afaceri feroce și lipsit de delicatete; desăvârșit animal de pradă slobozit în jungla afacerilor și a dragei, fără scrupul și fără altă limită apetiturilor decât codul penal. Pe acest erou, Morand îl poartă pretutindeni unde se prezintă prilej să dea modernitate povestirii: călătorii la Londra, în Sicilia, în Grecia, curse cu avionul, cu automobilul, la anticvari, în consiliile de administrație ale societăților, printre bancheri greci, în cartierul Champ de Mars; în fond, un mobil decor romantic al actualității. Omul de afaceri se îndrăgostește în lumina arzătoare a Siciliei, de o grecoaică cu șoldurile înguste, conducătoare a băncii Apostolatos, cu sucursale în Londra și la New-York, cu aspre apucături comerciale, sobre și feroce. Sătul de fragilele păpuși întâlnite, (există și un carnet unde Lewis își notează luna, ziua, ceasul când s'a culcat cu fiecare, și impresiile:—ultramodernism!) Lewis crede că a găsit în sfârșit femeia forte, care să merite să-i fie nevastă. Atât numai, că omul de afaceri socoate greșit. Ca cel din urmă metafizician se pune în căutarea absolutului, se însoară și se retrage cu femeia în cel mai frumos decor din lume, insulă a vechii Grecii, pe lângă care au navigat eroii Omerici. Fericirea acestei izolări îl face să caște. Ca să-și alunge plictiseala joacă, pe ascuns de Irena, la Bursă, toată recolta de măslina a insulelor. Femeia la rândul ei, tot pe ascuns, la Paris, cuprinsă de nostalgia afacerilor, întemeiază o sucursală a casei Apostolatos. Pluiul profesional nu se mai poate netezi... În afaceri femeia e mai tare decât Lewis. Il umilește. Intervine o scenă scabroasă unde Lewis vrea să-și amestece nevasta cu fostele-i amante, și grecoaică monogamă și crescută în afară de promiscuitate, îl părăsește. Se mai întâlnesc deacum pe terenul afacerilor. Romanul sfârșește cu o informație dintr'un ziar financiar, după ce un capitol fusese alcătuit din simpla transcriere a cursului la Bursă. Foarte, foarte, foarte, 1924...!

Farmecul cărții stă însă în noutatea stilului, în metaforele neuzate, în amănuntul esențial și tipic, care sugerează un aspect total fără a mai face suma detaliilor. Ici-colo, străbate procedeul, maniera. Dar toate însușirile rămân caduce, cât timp autorul, se mărginește să fixeze ceea ce e mai vremelnic din aspecte. Ați văzut, în unele albume familiare, domni cu barba rotundă, cu părul mare despicat de cărare la mijloc, cu guler tare ridicat peste bărbie, cu legătoarea de două înnodată la gât, cu pantalonii largi și răsuciți, și cu haine cu șnur pe margini? E costumul cam de pe la 1870. Ridicol, nu e așa, acum? Dar vă asigur că atunci era foarte la modă! Ca Lewis de acum cu al său carnet de iubite și ca Morand, cu ale sale cursuri la Bursă.

Cronica expozițiilor «Arta română» și «Tinerimea artistică» va apărea în numărul viitor, odată cu un supliment special.

F. ȘIRATO

Țărăncă cu urcior

GANDIRĂ

327

A. MUETZNER

Desen

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:

LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU, NI-
CHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN SADOVEANU,
AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ȘEICARU

REDAȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT
RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.

CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

20 MARTIE 1924

CUPRINSUL

LUMINA DIN FEREAȘTRĂ <i>de</i> <i>Cezar Petrescu</i> 305	CRONICA LITERARĂ
STROFE <i>de Adrian Maniu</i> 310	O carte veselă din vremuri triste <i>de Tudor Vianu</i> 326
CĂLUGĂRIA <i>de Tudor Argezi</i> ... 311	
REGĂSIRE POSTUMĂ <i>de Ion</i> <i>Minulescu</i> 314	DRAMA ȘI TEATRUL
FIUL, OMULUI <i>de N. M. Condiescu</i> 315	Intre sală și culise <i>de Ion Marin</i> <i>Sadoveanu</i> 327
RĂTĂCIRE <i>de Zaharia Stancu</i> ... 318	DIN VECINII APROPIAȚI
CUIBUL ERETELUI <i>de Em. Bucuța</i> 319	O poetă a revoluției <i>de G. M.</i> <i>Ivanov</i> 333
CRONICI	CRONICA MĂRUNTĂ..... 334
IDEI, OAMENI & FAPTE	
Limba literară și reformatorii săi 326	

ILUSTRĂȚII:

Coperta: F. ȘIRATO: Intâlnirea
Supliment: F. Șirato: Țărancă cu urcioc: Desen de A. Mütznere
Desene în interior de Cecilia Cuțescu — Ștorck și Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
300 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

CULTURA NAȚIONALĂ

SOC. ANONIMĂ DE EDITURĂ

CAPITAL SOCIAL LEI 50.000.000

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

TELEFON No. 57/62 / ADRESA TELEGRAFICĂ „CULTROM”

COLECȚIA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

DOCTRINELE PARTIDELOR POLITICE

I. N. ANGHELESCU: Solidarismul social-economic; I. G. DUCA: Doctrina liberală; M. DJUVARA: Evoluție și revoluție; D. GUSTI: Partidul politic; N. IORGA: Doctrina naționalistă; N. IONESCU: Sindicalismul; G. KISS: Minoritățile ungare; V. MADGEARU: Doctrina țărănistă; M. MANOILESCU: Neoliberalismul; AL. MARGHILOMAN: Doctrina conservatoare; ILIE MOSCOVICI: Lupta de clasă; N. PETRESCU: Anarhismul; M. POPOVICI: Solidarismul politic; C. RĂDULESCU-MOTRU: Concepția conservatoare și progresul; H. O. ROTH: Minoritățile germane; I. RĂDUCANU: Socialismul de Stat; ȘERBAN VOINEA: Marxismul; G. TAȘCĂ: Liberalismul economic; ANIBAL TEODORESCU: Solidarismul juridic

COLECȚIA ACTUALITĂȚI

LEI 25

A. CORTEANU

LEI 25

SCHIȚE POLITICE ȘI ECONOMICE

Noua constituție. — Problema reparațiilor. — Țărăniștii. — Numerus clausus. Criza partidului liberal. — Greva funcționarilor. — Confederația dunăreană. Criza economică și financiară. — Misticismul economic. — Etc.

PUBLICAȚIILE ACADEMIEI ROMANE

OCTAVIAN GOGA: Gh. Coșbuc 18 Lei
D. GUSTI: Ființa și menirea Academilor 15 „
ANDREI RĂDULESCU: Cultura juridică 18 „
M. SADOVEANU: Poezia populară 12 „
N. IORGA: Ernest Renan 5 „
Z. PĂCLIȘANU: Luptele politice ale Românilor
ardeleni 28 „

EXEMPLARUL 15 LEI